

МІЖНАРОДНІ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ З ЕКОНОМІКИ,
ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ
www.economy-confer.com.ua

Світ наукових досліджень

Збірник тез міжнародної
науково-практичної
інтернет-конференції

Випуск 6

21 грудня 2021 р.

Тернопіль 2021

"Світ наукових досліджень. Випуск 6": матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції з економіки, інформаційних систем і технологій, психології та педагогіки. - Тернопіль, 2021. – 100 с.

УДК 330 (063)

ББК 65я431

Збірник тез доповідей укладено за матеріалами доповідей наукової інтернет-конференції з економіки, інформаційних систем і технологій, психології та педагогіки «Світ наукових досліджень. Випуск 6», які оприлюднені на інтернет-сторінці www.economy-confer.com.ua

Оргкомітет:

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, Західноукраїнський національний університет;

Огінська Анастасія Юріївна, кандидат економічних наук, Think Global Ternopil;

Яценко Василь Миколайович, кандидат педагогічних наук;

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, Західноукраїнський національний університет;

Русенко Святослав Ярославович, здобувач Університету митної справи та фінансів.

Адреса оргкомітету:

46005, Україна, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380977547363

e-mail: economy-confer@ukr.net

Оргкомітет міжнародної наукової інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим.

© ГО "Наукова спільнота" 2021

© Автори статей 2021

ЗМІСТ

Економічне спрямування

<i>Kryvda Olena, Orel Yuliia</i> PROBLEMS AND PROSPECTS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN UKRAINE.....	7
<i>Tukila Karina, Tomchuk Viktor</i> MANAGEMENT ACCOUNTING AS A COMPONENT OF THE CONTROL SYSTEM AT THE ENTERPRISE.....	8
<i>Борщ Григорій Андрійович</i> ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ.....	11
<i>Вацеба Володимир Ярославович, Мищишена Елла Віталіївна</i> ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ЯК ОДНА З ЕКОНОМІЧНИХ ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	15
<i>Дубчак Михайло Андрійович</i> МЕТОДИ ЕКОНОМІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	20
<i>Кліменков Олексій Михайлович</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ХІМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЄЮ НА ПРИКЛАДІ ТУРЕЧЧИНИ.....	23
<i>Кононенко Олег Вікторович, Фартушний Іван Дмитрович</i> СТАНОВЛЕННЯ НЕОІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ВИКОРИСТАННЯ МЕДІААНАЛІЗУ, ЯК ОДНОГО З АЛЬТЕРНАТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ЦЬОМУ НАПРЯМКУ.....	24
<i>Кононюк Наталія Василівна</i> ОФШОРИЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	28
<i>Михальчук Олександра Дмитрівна</i> ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПОКАЗНИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	30

Олесків Мар'яна Ігорівна СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	33
Олійник Лариса Володимирівна, Ткачук Анастасія ПОРІВНЯННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ТА ЯПОНСЬКОЇ РИНКОВИХ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.....	36
Олійник Максим Григорович ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ ПАНДЕМІЇ.....	38
Підгірна Валентина Никифорівна, Адамович Христина Станіславівна ФОРМИ ВИХОДУ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗОВНІШНІ РИНКИ.....	40
Пітерцева Анастасія Борисівна ЗНАЧЕННЯ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	43
Подопригор Валерія Олегівна МАЛІ І СЕРЕДНІ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	44
Спіцина Ангеліна Євгенівна АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	48
Старикова Ганна Віталіївна ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	52
Тихоненко Антон Валерійович ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ 3-Д ДРУКУ.....	54
Хмелюк Альона Василівна, Гук Олександра Костянтинівна АНАЛІЗ МАЙНА ТА ДЖЕРЕЛ ЙОГО УТВОРЕННЯ ХІМІЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ДНІПРОАЗОТ».....	56
Черкас Олена Анатоліївна ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ.....	61
Чеховська Валерія Сергіївна, Кисільова Інна Юріївна ВАЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	63

**Шпортько Г.Ю., Аніщенко Л.О., Штефан А.В. НАПРЯМИ
ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПРОМИСЛОВОГО
ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ТОВ«VegaPlast».....65**

Інформаційні системи і технології

**Sherman Zoya VIRTUAL LABORATORIES FOR THE REVIEW OF
SCIENTIFIC MANAGEMENT OF RECENT PROJECTS IN THE
MODELING OF PROFESSIONAL TRAINING OF AIR TRAFFIC
SERVICE SPECIALISTS.....67**

**Кочедикова Альона Євгенівна, Родина Віталій Ярославович
ДОЦІЛЬНІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....69**

**Кулян Віктор Романович, Юнькова Олена Олександрівна, Коробова
Марина Віталіївна ПРО ОПТИМАЛЬНЕ КЕРУВАННЯ
СТРУКТУРОЮ ПОРТФЕЛЯ ІНВЕСТИЦІЙ.....71**

**Натяжний Ярослав Михайлович АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЇ ІМПОРТУ
ХІМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ДО УКРАЇНИ.....74**

**Панчищенко Максим Дмитрович ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА
ДЛЯ ПІДТРИМКИ РІШЕНЬ У МЕДИЧНІЙ СФЕРІ.....76**

Психологія і педагогіка

**Larin Dmytro NARRATIVE OF PERSONALITY IN SOCIAL
DISCOURSE.....78**

**Калюжна Таїсія Миколаївна, Расцветаєв Валерій Олександрович,
Тихоненко Валерія Валентинівна ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ
ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЦЬКОГО ПРОЦЕСУ У КОНТЕКСТІ
ЯВИЩ ПОВ'ЯЗАНИХ З КЕРУВАННЯМ СТРЕСОМ ДЛЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....80**

<i>Камалова Афэт Гулу гызы</i> ЭТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ МОЛОДЁЖИ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	83
<i>Саратовська Олександра Євгеніївна</i> ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	88
<i>Спіцина Ангеліна Євгенівна</i> ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ.....	90
<i>Трофименко Анна Валеріївна</i> EMOTIONAL REGULATION OF BEHAVIOUR. THEORETICAL PERSPECTIVE.....	97

Економічне спрямування

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN UKRAINE

Kryvda Olena

PhD in Economics, Associate Professor of Economics Department National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky"

Orel Yuliia

Student National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky"

Entrepreneurship is an important component of the competitiveness of the national economy. In the conditions of market-oriented transformation of the Ukrainian economy, the development of entrepreneurship is the basis of economic and social development, solving social problems, overcoming poverty and ensuring a high standard of living. Since Ukraine's independence, domestic entrepreneurship has gradually formed an independent socio-economic phenomenon. Over the last 20 years, the conditions for doing business in Ukraine have changed significantly. Improving the legal framework, gradual entry into the world market, stabilization of the national economy - all this will affect the activities of Ukrainian and foreign companies operating in Ukraine.

The main trends in entrepreneurship in Ukraine are:

- Expansion of the sphere of entrepreneurship, increase in the number of legal entities and natural persons-entrepreneurs;
- Mergering and acquisition of capital of domestic and foreign entrepreneurs;
- Intensive development of commercial entrepreneurship with insignificant development of industrial entrepreneurship;
- Expansion of services (advisory, legal, insurance, transport, tourism, hotel, security, etc.) [1].

The main problems that currently hinder the strengthening of economic security and structural reforms in the business sector of Ukraine are: the presence of direct and indirect criminal, criminal encroachments, so-called "raiding", as well as discriminatory actions against entrepreneurs and more.

Attempts to seize enterprises illegally are made by submitting forged documents to state registrars. The Verkhovna Rada adopted the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Combating Illegal Acquisition and Seizure of Enterprises" (2009) amending the Commercial and Civil Procedural Codes of Ukraine and the Law of Ukraine "On State Registration of Legal Entities and Individuals -entrepreneurs ".

Today in Ukraine there are many problems that hinder internal development. Their solutions will increase the efficiency of entrepreneurial activity, expand the business sector, reduce the shadow sector. The main role in overcoming these problems – the state. Clear forecast calculation of possible positive and negative consequences for the Ukrainian economy. But the prospects are clear, especially given that the alliance process with the EU has begun, and major changes and reforms in the field of entrepreneurship are inevitable [3].

References:

1. Goy I.V., Smelyanska T.P. Entrepreneurship. Accessed at 12 December 2021 from <https://pidru4niki.com/1584072052780/ekonomika/pidpriyemnitstvo>
2. Kryvda O.V. Feasibility of personal and support of risk management at ukrainian enterprises. Virtus: Scientific Journal. Editor-in-Chief M.A. Zhurba. December # 4, 2015. P. 244-248.
3. Kashuba O.M. (2015) Entrepreneurship in Ukraine: Problems and Prospects for Development. Economy and the State. Accessed at 12 December 2021 from http://www.economy.in.ua/pdf/6_2015/24.pdf

MANAGEMENT ACCOUNTING AS A COMPONENT OF THE CONTROL SYSTEM AT THE ENTERPRISE

Tukila Karina

applicant for higher education, Vasyl' Stus Donetsk National University

Tomchuk Viktor

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor
Department of Accounting, Analysis and Audit, Vasyl' Stus Donetsk National
University*

Formulation of the problem. Planning the company's activities for the future is very important in today's market economy. This in turn helps minimize costs and maximize profits. In view of this, the question of keeping

management records or using controlling is acute. They are necessary and important methods that help maximize the profits of the enterprise. Paying attention to the current state of economic development of Ukraine, the introduction of controlling activities of the enterprise is becoming increasingly important.

Analysis of recent research and publications. Many domestic and foreign scientists have been involved in the definition of this concept, some of them: M. Chumachenko, N. Olenev, A. Primak, S. Falko, I. Belousova, G. Shvydanenko, T. Golovina, L. Napadovska, E. Mayer, R. Mann, O. Tereshchenko, P. Horvat, A. Daile, E. Mayer, B. Needles, D. Khan and others. Some scholars consider controlling and management accounting as independent types, such as: B. Valuev, V. Lastovetsky. M. Pushkar believes that controlling together with management accounting are components of financial accounting. L. Suhareva and S. Petrenko consider management accounting as the most important component of controlling.

Despite the large number of studies, many issues remain unresolved and need further study. Thus, the question of differences and features of controlling from management accounting remains unsolved.

The main purpose. Discover the role and place of management accounting in the controlling system at the enterprise.

Outline of the main research material. Today, management accounting or controlling is optional for businesses. Given that the management accounting system has the characteristics of an accounting analytical system, many researchers believe that it is under control.

In order to understand the difference between management accounting and controlling, it is necessary to define these concepts. Controlling is an integrated system aimed at achieving the goals of the enterprise, which includes a set of methods of operational and strategic management, accounting, planning, analysis and control [1].

According to the Law of Ukraine "On Accounting", internal (management) accounting is a system of processing and preparation of information about the activities of the enterprise for internal users in the process of enterprise management [2].

Thus, the difference and peculiarity of controlling from management accounting is that management accounting is an integral part of controlling, due to which controlling has a wider application.

Table 1 shows the main tasks of controlling and management accounting.

Table 1 – Comparison of controlling and management accounting tasks

№	Controlling tasks	Tasks of management accounting
1	Constant control over the efficiency and effectiveness of the enterprise	Performs the collection, processing, generalization and transmission of information for operational management of the enterprise
2	Forms the organizational structure of the enterprise taking into account the strategic and tactical goals of the enterprise	Supervises the activities of business operations and ensures the safety of business assets and funds
3	Creates an information system focused on the task of targeted management of the enterprise	Summarizes and evaluates the effectiveness of the enterprise
4	Implementation of management accounting at the enterprise	Performs internal reports, the information of which is intended for business owners and managers (managers) and other internal users of accounting information

Built on the basis [3]

Based on Table 1, you can see that the main part of controlling is management accounting. It is expressed as a system of processing and preparation of information to control the activities of the enterprise for internal users in the process of its management. Thus, management accounting is the source element of the controlling system.

There are two concepts of controlling: American and German. In 1892, controlling was first introduced in the United States as a system for supporting management decisions. Its main importance was considered to be management accounting and audit of business transactions that have already taken place.

The term "controlling" was adopted in Germany, and from there came to Ukraine. In turn, this concept is identical to management accounting [4].

Ukraine uses two terms in parallel: "controlling" and "management accounting". At the same time, according to the German concept, management accounting is part of controlling. The role of controlling is to provide support and assistance to the manager, based on accounting data.

Conclusions. Controlling plays an important role in the enterprise management system. It is an independent system, the main purpose of which is a dynamic process of transformation and integration of existing methods of accounting, planning, analysis of information for management decisions based on it. It should also be noted that Ukrainian companies can choose the concept of both management accounting and controlling. As it depends on individual interests, features and experience of each enterprise.

References:

1. Kontrolinh ta yoho funktsii v systemi upravlinnia konkurento-spromozhnistiu pidprijemstva URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2985> (date of application 30.11.2021) [in Ukrainian]

2. Zakon Ukrainy «Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini», pryiniaty, №996-XIV, 10.07.1999 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (date of application 30.11.2021) [in Ukrainian]
3. Ocheretko L.M., Krasovska N.V. Orhanizatsiia upravlinskoho obliku na pidpriemstvakh maloho biznesu. Stalyi rozvytok ekonomiky. 2017. № 1. S. 88-93. [in Ukrainian]
4. Kontrolinh URL: http://zounb.zp.ua/sites/default/files/news/2015/05/Navchalny_posibnik_-_Kontroling-Ch_B.pdf [in Ukrainian]

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ

Борщ Григорій Андрійович

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри регіональної політики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби

Вступ. Одним із ключових напрямків діяльності органів державної влади є надання публічних послуг. Так, зокрема Карпенко О.В. під публічними послугами розуміє всі види діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які здійснюються в інтересах як окремого громадянина, так і суспільства, надання яких зумовлене повноваженнями конкретного органу влади, до компетенції якого вони належать [1]. Особливістю надання публічних послуг в останні роки стала їх «цифровізація». Квінтесенція розуміння цифровізації є доволі багатогранною. Обраний вектор поєднує у собі використання цифрових технологій для збору, аналізу даних з метою отримання релевантної та структурованої інформації, а також багатоканальне інформування та залучення громадян, електронну ідентифікацію, вільне поширення, використання та розповсюдження відкритих державних даних [2].

Цифровізація публічних послуг на державному рівні допомагає задовольняти очікування та потреби громадян та сприяє підвищенню якості та сталості наданих послуг. Цифрова трансформація в адмініструванні державних послуг є не легким завданням, однак позитивний досвід зарубіжних країн та його адаптація та імплементація в українські реалії дозволяє швидко та ефективно впроваджувати цифрові рішення, навіть в умовах обмежених фінансових ресурсів. Зважаючи на те, що приватний сектор задає тренди цифровізації послуг, впровадження цифрових державних послуг на сьогодні є обов'язковим елементом державного управління.

В умовах інтеграції України в Європейське співтовариство, питання функціонування електронних сервісів із надання публічних послуг набуває актуального значення, оскільки зважаючи на реалізацію ЄС цифрової стратегії та досвід впровадження таких систем країнами Європи, зокрема Нідерландами, Данією, Фінляндією, Швецією, свідчить про широкий спектр переваг такої моделі здійснення адміністративної діяльності [3, с. 2].

Зважаючи на це однією з головних цілей Міністерство цифрової трансформації визначено оцифрування 100% державних послуг за 3 роки. У 2021 році Міністерства цифрової трансформації презентувало понад 10 нових послуг у додатку «Дія». Серед них – зміна місця реєстрації, сплата податків, заміна водійського посвідчення, реєстрація бізнесу, цифровий підпис та електронні петиції — усі ці сервіси дозволяють отримати державні послуги за лічені хвилини просто та зручно [4].

Для значної кількості громадян отримання якісних цифрових послуг – це питання довіри, адже рівень довіри до влади задоволених державними послугами громадян збільшується у дев'ять разів [5]. Відповідно до глобального дослідження державних послуг МакКінсі [5] цифрові державні послуги мають ряд переваг:

- Доступність послуг 24/7 навіть у час пандемії.
- Зменшення на 50% витрат часу у порівнянні із традиційним методом взаємодії у державному управлінні.
- Зниження витрат підприємств та організацій на 50% у порівнянні із традиційним методом взаємодії у державному управлінні.
- Зниження корупційних ризиків на 60% за рахунок автоматизації процесів.

Крім того, автоматизація надання державних послуг значно підвищує продуктивність, що дає змогу вивільнити ресурси для інших пріоритетних завдань. Це є надзвичайно важливим особливо під час пандемії COVID-19, коли швидкість та якість надання державних соціальних послуг (таких як допомога по безробіттю або виплата лікарняних) мають першочергове значення.

Для забезпечення швидкого та якісного надання соціальних послуг у мережі Інтернет та сталої цифрової трансформації державних послуг загалом, на державному рівні необхідно зробити наступні кроки: по-перше, необхідно переосмислити сам процес надання послуг у тісній взаємодії з відповідальними державними органами та користувачами послуг за рахунок створення так званих «Гнучких лабораторій» («Agile Labs»). Завдання таких лабораторій узгодити інтереси усіх зацікавлених сторін цифрової трансформації державних послуг, адже у цьому процесі зазвичай приймають участь кілька державних органів, кожен з яких у різній мірі взаємодіє із користувачем послуг. Крім того необхідним є

внесення змін до законодавчої та нормативної бази, тому необхідно залучити відповідний законодавчий орган. По-друге, забезпечити швидке масштабування та спрощення інтеграції інформаційних технологій із внутрішніми системами державного управління (масштабована ІТ-архітектура). По-третє, створити центральний координаційний підрозділ (або визначити відповідальну особу) на всіх рівнях для координації органів державної влади, формування стимулів для винагород користувачів і стимулювання комунікації (так званий smart-менеджмент державних програм).

Управління цифровою трансформацією державних послуг – це складний процес, що передбачає залучення значної кількості державних службовців. До основних проблем, що виникають у процесі цифрової трансформації державних послуг можна віднести:

1. Координація діяльності різних зацікавлених сторін, з часто дивергентними інтересами без чіткого ієрархічного контролю.
2. Значний обсяг послуг, які необхідно оцифрувати за обмежених ресурсів.
3. Обмежена технологічна спроможність та відсутність гнучкості.
4. Відсутність фізичного простору для користувача у цифровізації державних послуг.
5. Важливість політичної волі та усебічної підтримки як на державному рівні, так і на рівні громадян, споживачів публічних послуг.

Особливості впровадження принципів SMART менеджменту цифровізацією публічних послуг:

1. Створення спільного бачення та його сталість у часі, що потребує постійного залучення зацікавлених сторін. До прикладу у Данії з 2015 року усі державні послуги надають он-лайн. Це стало можливим за рахунок того, що на рівні центральної, регіональної та муніципальної влади було сформовано спільну стратегію «Без паперу», ідеї та принципи якої поділяли усі зацікавлені сторони. Реалізація завдань стратегії відбувалася через спільну керівну раду для стимулювання її впровадження.

2. Впровадження ефективного розподілу праці. Оцифрування сотень або навіть тисяч сервісів може здатися неможливим завданням, особливо якщо для кожної транзакції існує багато локальних точок доступу. Уряд Німеччини зіткнувся з цією проблемою у 2017 році, поставивши собі за мету оцифрування усіх державних послуг за п'ять років. Вирішення цього завдання полягало в тому, щоб розділити увесь спектр послуг на 14 соціальних сфер (наприклад, послуги для сімей та дітей). У кожній сфері визначено відповідне міністерство та один регіон, а згодом такий підхід було масштабовано за рахунок програмного забезпечення. Для забезпечення підтримки простих рішень федеральний уряд Німеччини

визначив пріоритетним фінансування для проектів, які відповідають широким критеріям зручності використання.

3. Забезпечення інтелектуального потенціалу у сфері ІТ. Державні органи конкурують із приватним сектором за кадри у сфері ІТ. Тому дуже важливо, щоб на державному рівні ІТ фахівців було сфокусовано на створенні легко відтворюваних рішень та інструментів розробки з низьким рівнем коду. Це може зменшити загальний попит на потужності ІТ, адже невелика команда досвідчених фасилітаторів керує процесом та навчає інших учасників. Розгортаючи такі міні-лабораторії в державному секторі, можна швидко розвивати навички та навчати амбасадорів впровадження цифрових рішень.

4. Прозорість та стимулювання використання цифрових послуг. Поширення інформації про рівень використання цифрових державних послуг забезпечує постійне удосконалення їх якості. Сполучене Королівство публікує в Інтернеті дані про використання 777 окремих послуг [6]. Смарт місто у Дубаї [7] збирає відгуки користувачів цифрових та традиційних публічних послуг для кожного урядового відомства та регулярно публікує результати, а відділи, які відстають за якістю надання послуг, повинні розробляти плани із їх вдосконалення.

5. Комунікація та популяризація цифровізації послуг. Програма цифровізації державних послуг включає велику кількість зацікавлених сторін, включаючи державних службовців, постачальників ІТ-послуг, політиків та громадськість. Важливо знайти правильні формати та канали комунікації для інформування про прогрес і забезпечення усебічної підтримки зусиль. Уряд Німеччини, до прикладу, створив демонстраційну лабораторію цифровізації для публічних заходів, що дозволило громадянам, журналістам та державному сектору випробувати нові підходи. До участі в користувацьких тестах цифрових прототипів було запрошено політиків та інших відомих людей.

Висновки. Необхідність цифрової трансформації державних послуг ніколи не була такою важливою. Окрім того, щоб задовольнити зростаючі потреби користувачів, державні органи влади повинні стати більш стійкими та ефективними в умовах пандемії COVID-19, для спрямування наявних ресурсів на відновлення економічного зростання. Нами сформовано основні напрямки з удосконалення управління цифровізацією публічних послуг на основі вивчення успішного досвіду цифрової трансформації зарубіжних країн та технології SMART в державному управлінні.

Список використаних джерел:

1. Карпенко О.В. Управлінські послуги в Україні: механізми надання органами влади. Київ: АМУ, 2014. 408 с.
2. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Закон України від 17.01.18 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 01.12.2021).
3. The Digital Economy and Society Index (DESI). URL: <https://ec.europa.eu/digital-singlemarket/en/desi> (дата звернення: 01.12.2021).
4. Рівненська обласна державна адміністрація. Цифровізація - це поступове перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/cifrovizaciya-ce-postupove-peretvorennya-usih-derzhavnih-poslug-na-zruchni-onlajn-servisi> (дата звернення: 01.12.2021).
5. Global results Canada, France, Germany, Mexico, UK, and US. McKinsey Public sector Journey Benchmark Survey, 2018.
6. GOV.UK. Performance. URL: www.gov.uk/performance (дата звернення: 01.12.2021).
7. HAPPINESS METER Portal. URL: <https://www.digitaldubai.ae/apps-services/details/happiness-meter> (дата звернення: 01.12.2021).

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ЯК ОДНА З ЕКОНОМІЧНИХ ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Вацеба Володимир Ярославович

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Мицишена Елла Віталіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Сучасна економічна ситуація в Україні є одним із найвпливовіших факторів, які серйозно гальмують розвиток країни, — це зростання загрози боргового тягаря, подальшого залучення коштів у несприятливих умовах та нерозумного використання. Вони перешкоджають довгостроковому економічному зростанню та підривають фінансову безпеку. Тому вдосконалення управління боргом та надання послуг є актуальним питанням, оскільки політика лише ефективна боргова може

покращити рівень боргової безпеки, зменшити розмір дефіциту національного бюджету та сприяти економічному зміцненню країни.

Отже, державний борг – це не просто засіб залучення коштів для фінансування державних потреб, а й важливий інструмент державної політики держави, неефективне використання якого, в якісному і кількісному контексті, створюватиме умови для порушення стабільного функціонування економіки.

На превеликий жаль, найбільшою звичкою сучасності є жити в борг. Причому йдеться не тільки про внутрішні позики приватними особами і бізнесу, а й зовнішнє фінансування на національному рівні. Отримуючи кошти ззовні, країна-позичальник ніби отримує вигоду: вона залучає інвестиції в економіку, вирішує бюджетні проблеми та проводить реформи. І, зрештою, здобуває підтримку авторитетних партнерів. Наприклад, таких структур, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк або Європейський банк реконструкції та розвитку.

Однак у кожній медалі є дві сторони. Зворотний бік викликає загрозу фінансовій стабільності, яку звикло підтримувати свою життєдіяльність за рахунок позикових ресурсів.

Не так давно в Україні проводилися наукові дослідження, спрямовані на вивчення зростання державного боргу та його вплив на економічний розвиток та економічну стабільність. Україна – молода країна, і формування державного боргу почалося пізно. Але з плином часу проблема підвищення рівня боротьби стає все більш серйозною. Необхідно розділити загрозу та більше ресурсів для вирішення проблеми яка стосується його погашення.

Праця цих людей присвячена вивченню державного боргу. Науковці: Т. Вахненко, О. Воронич, А. Гальчинський, Б. Данилишин, А. Мних, А. Шаповалов, С. Юрій та ін. Вчені вивчають питання впливу гарантованого державного боргу для економічного зростання, національний рейтинг країни, економічну безпеку, обмінний курс.

Однією з необхідних умов можливої інтеграції до ЄС є відповідність правилам і стандартам ЄС. Один із таких важливих стандартів, запроваджених у ЄС, є обмеженням державного боргу країни до 60% ВВП.

Основною причиною виникнення та збільшення боргу є довгостроковий бюджетний дефіцит України. Динаміка державного бюджету України свідчить про постійне зростання цього показника.

Державний борг України останніми роками збільшується, що зумовлено високим валютним ризиком зовнішнього боргу, нестабільною ситуацією з рефінансування боргу в попередні роки та посиленням тиску на державні фінанси щодо погашення боргу.

Тенденція до прискорення зростання державного боргу України прискорюється протягом останніх років (рис. 1).

За аналізований період (2015-2020 рр.) довгострокові запозичення сектору державного управління зросли (з 117 668 млрд дол. США на 1 січня 2015 р. до 125 682 млн дол. США на 1 січня 2020 р.) (рис. 1).

Обсяг валового зовнішнього боргу України у 2020 році зріс на 3.9 млрд дол. США і на кінець року становив 125.7 млрд дол. США. Відносно ВВП обсяг боргу збільшився за рік із 78.5% до 81.21%.

Зовнішній борг державного сектору зріс на 2.9 млрд дол. США і становив 54.7 млрд дол. США (35.3% від ВВП).

Загалом структури зовнішнього боргу України на 1 січня 2015 р. найчастіше займають державні запозичення в секторі управління (30,9%), сумарна частка інших інституційних секторів становить 41,8%. Частка прямих інвестицій – 8,5%

В оцінці національної економіки та економічних загроз для суспільства важливим є не лише значення державного боргу, а й відсоток державного та гарантованого державою боргу до ВВП. Згідно з маастрихтськими домовленостями допустимим вважається державний борг що не перевищує 60% від ВВП.

Зовнішні зобов'язання сектору загального державного управління збільшилися на 3.2 млрд дол. США – до 47.8 млрд дол. США (30.9% від ВВП) за рахунок:

- чистого залучення кредитів від міжнародних партнерів (1.5 млрд дол. США);
- чистого одержання зовнішнього фінансування від МВФ (1.6 млрд дол. США);
- чистого надходження коштів від випуску ОЗДП (0.9 млрд дол. США).

Зовнішній борг центрального банку скоротився на 0.4 млрд дол. США в результаті планових амортизаційних виплат за кредитами Stand-by

(0.7 млрд дол. США) і на 31 грудня 2020 року становив 6.9 млрд дол. США (4.4% від ВВП). Водночас за рахунок зміни курсу СПЗ обсяг зовнішніх зобов'язань центрального банку зріс на 0.3 млрд дол. США.

Обсяг зовнішніх зобов'язань сектору інших депозитних корпорацій України зменшився на 1.1 млрд дол. США і на кінець 2020 року становив 3.7 млрд дол. США (2.4% від ВВП). Основними чинниками стали:

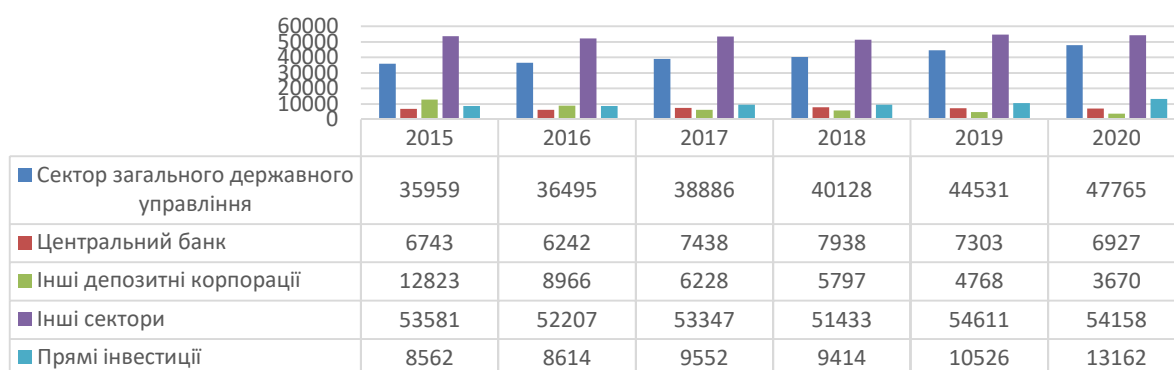
- чисте погашення зобов'язань банків за єврооблігаціями на 0.9 млрд дол. США;
- зменшення заборгованості за короткостроковими та довгостроковими кредитами на 0.1 млрд дол. США;
- зниження заборгованості за міжбанківськими кредитами на 0.1 млрд дол. США.

Зовнішній борг інших секторів економіки зменшився на 0.5 млрд дол. США до 54.2 млрд дол. США (35.0% від ВВП). Це зумовлювалося такими різноспрямованими чинниками:

- зменшенням заборгованості за кредитами та позиками на 2.2 млрд дол. США, в основному за рахунок переоформлення боргу в міжфірмовий;
- збільшенням заборгованості за торговими кредитами на 1.4 млрд дол. США;
- чистим залученням коштів від розміщення єврооблігацій (0.4 млрд дол. США).

Міжфірмовий борг підприємств, що перебувають у відносинах прямого інвестування, зріс за рік на 2.6 млрд дол. США (за рахунок курсових змін – на 0.3 млрд дол. США) і становив 13.2 млрд дол. США (8.5% від ВВП). Загалом заборгованість інших секторів економіки (разом із міжфірмовим боргом) збільшилася за 2020 рік на 2.2 млрд дол. США – до 67.3 млрд дол. США (43.5% від ВВП).

Структура зовнішній борг України, млн. дол. США

- Сектор загального державного управління
- Центральний банк
- Інші депозитні корпорації

Не всі країни ЄС мають однакові стандарти. Наприклад, в Іспанії, Ірландії, Португалії та Греції державний борг значно перевищує 60%. Державний борг потужної країни, як Німеччина перевищує даний критерій. Проте в Україні це значення наближається до загрозливої величини 93% (рис. 2).

Враховуючи економічний рівень, рівень зростання та динаміку державного та гарантованого боргу, а також непередбачувану девальвацію місцевої валюти щодо долара США, можна вважати, що в середньостроковій перспективі очікується дефолт України (3-5 років).

Висновки. У результаті виконаної роботи можемо зробити теоретичні та практичні висновки та пропозиції:

1. Аналіз державного боргу України за 2013– 2015 рр. показав тенденцію до зростання державного боргу України упродовж останніх років. Це визначається високими валютними ризиками зовнішньої заборгованості, нестабільною ситуацією з рефінансуванням боргів попередніх років, а також тиск боргових виплат на державні фінанси.

2. Існують загрози фінансовій стабільності. Основними з них є: важка політична криза та військові конфлікти, глибока економічна рецесія, наявність соціальних зобов'язань держави, необхідність додаткових коштів для здійснення структурного реформування та стабілізації економічної ситуації, дефіцит країни.

3. Необхідними є такі заходи з управління державним боргом України:

– Перш за все це планування. Варто ідентифікувати – у формі директив, які щорічно затверджуються – цілі управління державним боргом;

– Оцінка операцій. Запровадити порядок, відповідно до якого систематично проводитиметься фінансово-економічна оцінка фактичних результатів проведення як кожної окремої операції у сфері залучення кредитів і управління боргом, так і стану боргового портфеля загалом;

– Підтримка контактів з кредиторами. Без постійного зв'язку з кредиторами та інвесторами, причому не на епізодичній, а на регулярній основі, у справі управління держборгом не обійтися. Кредитори та інвестори мають право розраховувати на правдиву інформацію про потреби країни в позикових коштах у контексті ухваленої стратегії розвитку.

– Активне управління боргом. Мається на увазі, що після того як визначено цілі та проведено аналіз стану фінансових ринків, мають застосовуватися методи цільового впливу на структуру, включаючи терміни боргового портфеля.

– Управління ризиками. Безперервний моніторинг кредитних ризиків – одна з обов’язкових умов успішного управління боргом. Розподіл відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Вахненко Т. П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими в період фінансової кризи / Т. П. Вахненко // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 14-28.
2. Національний банк України - <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

МЕТОДИ ЕКОНОМІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Дубчак Михайло Андрійович

*студент IV курсу, спеціальність «економіка підприємства»,
ННІ Економіки, оподаткування та митної справи,
Університету державної фіскальної служби України*

В умовах становлення ринкової економіки ставляться нові вимоги до методології та методів економічних досліджень. Існує необхідність детального вивчення стану, механізмів формування та використання виробничого потенціалу сільського господарства, агропродовольчого виробництва та його розвитку на основі інвестиційно-інноваційного підходу, а також врахування дії тіньової економіки, прогнозу ризиків та оцінки рівня економічної відповідальності суб'єктів господарювання [1].

Методологія дослідження стану, умов стабілізації та розвитку продовольчого виробництва в сучасних умовах охоплює методи дослідження, які повинні враховувати вплив зовнішнього і внутрішнього середовища, сукупність елементів системи функціонування галузей, їх специфіку та взаємозв'язок, що дозволяє синтезувати їх і дослідити як єдиний цілісний механізм. Слід зазначити, що головне в методології економічних досліджень — це використання тих методик і методів, за допомогою яких можна найповніше дати характеристику природі певного явища чи процесу у взаємозв'язку з галузевими аспектами і з врахуванням особливостей розвитку галузі [2]. Її метою є оцінка сучасного стану продовольчого виробництва — системи управління та організації ведення галузі, виробничого потенціалу, державної політики та ринкового середовища, а також визначення основних напрямів стабілізації та розвитку агропродовольчого виробництва.

Останні події в українській економіці демонструють хиткість і нестабільність національної продовольчої безпеки, її суттєву залежність від внутрішніх і зовнішніх чинників. Велике значення також має: — формування факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, які напряму чи опосередковано впливають на виробничий потенціал та ефективність роботи сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах; — оцінка ефективності господарської діяльності; вивчення досвіду управління трудовими відносинами; визначення рівня загально го та окремих ризиків функціонування агропродовольчого виробництва; — дослідження стану та визначення перспектив розвитку інтеграційних процесів і діяльності агропромислових об'єднань; — планування та розробка прогнозів виробництва продукції на перспективу; — підготовка комплексної програми державної підтримки, фінансування і розвитку агропродовольчого виробництва. Для комплексної оцінки, всебічного аналізу та розробки перспектив розвитку галузі в процесі дослідження необхідно використовувати системний підхід [3], який дозволяє здійснювати аналіз продовольчого забезпечення як цілісної системи, в якій будь-яка зміна окремих складових її елементів веде до зміни всієї виробничо-економічної системи. Такий підхід сприяє адекватному розумінню сукупності властивостей явищ, їх можливих трансформацій і наслідків. Тому зміни в соціально-політичних, економічних та продовольчих системах необхідно розглядати цілісно.

В якості пріоритету розвитку методології комплексної оцінки розвитку продовольчого забезпечення необхідно виділити: використання ширшого набору сучасних методів дослідження; актуалізацію наукового пошуку в галузі інформаційних засад дослідження; обґрунтування мінімально значимих рівнів наукового пошуку; проведення ситуаційних досліджень на протигагу поширеному хронологічному підходу[4].

Новими напрямками в економічних дослідженнях є оцінка втрачених можливостей недобору виробництва продукції відносно його потенційної продуктивності, методичні підходи до оцінки тіньової економіки галузевого виробництва, оцінка ризиків, методика оцінки рівня економічної відповідальності суб'єктів господарювання. Точніша характеристика сучасних економічних процесів зростання продовольчого виробництва можлива при умові використання удосконалених методичних підходів до оцінки ефективності діяльності підприємств агропромислового комплексу. Цілісне уявлення про трансформаційні процеси в галузі забезпечує використання в дослідженнях соціологічних методів, оскільки вони стосуються основ економічної діяльності, а саме: мотиваційних факторів, системи управління підприємствами та галуззю в цілому [5]. У нових умовах господарювання виникла гостра необхідність розвитку протизатратного механізму та розробки методологічних засад

розрахунку втрат продукції, методів визначення та оцінки тіньової економіки в галузі, які до останнього часу практично не здійснювались. Цілісність системи функціонування продовольчого забезпечення передбачає, що всі її елементи, незалежно від рівня розвитку та характеристик, повинні сприяти стабілізації виробництва в цілому. На сучасному етапі для продовольчого виробництва головною метою є перехід до поступового стабільного розвитку. У системі виробничих відносин продовольчого виробництва переважають функціонально необхідні економічні взаємозв'язки, без яких система існувати не може [6].

До них, на нашу думку, відносяться: тісна залежність виробничих результатів від комплексу природно-кліматичних, сезонних, екологічних факторів; опосередковані зв'язки системи організації та управління фінансуванням, інвестуванням, капіталовкладеннями; специфіка впливу часового фактору. Тому при недосконалому стані даних взаємозв'язків виникає потреба у формуванні залежностей та зв'язків, які визначають можливість стабілізації та поступового розвитку як підприємств агропромислового комплексу, так і продовольчого виробництва в цілому.

Список використаних джерел:

1. Власов В.І. Методичні підходи щодо оцінки продовольчої безпеки країни / В.І. Власов, В.П. Саблук // Економіка АПК. — 2009. — № 8. — С. 43—45.
2. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / [В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк та ін.]; за ред. В.М. Гейця. — Харків: ВД "ІНЖЕК", 2006. — 240 с.
3. Гойчук О.І. Продовольча безпека: монографія / О.І. Гойчук. — Житомир: Полісся, 2004. — 348 с.
4. Грушко В.І. Фінансова безпека бізнесу: податковий аспект / В. Грушко, С. Лаптев, Л. Кошембар. — К.: Університет економіки та права "Крок", 2010. — 256 с.
5. Конкуренентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / [Я.А. Жаліло, Я.Б. Базиліук, Я.В. Белинська та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2005. — 388 с.
6. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. — К.: Лібра, 2003. — 280 с

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ХІМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЄЮ НА ПРИКЛАДІ ТУРЕЧЧИНИ

Кліменков Олексій Михайлович

*студент групи ХН-81, хіміко-технологічний факультет,
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського*

Сьогодні відбувається процес значної радикальної трансформації української зовнішньої торгівлі та вихід на глобальні ринки. Цей етап розпочався, по суті, ще в 2013 р., десь напередодні укладання «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом», коли Росія в односторонньому порядку фактично запровадила обмеження на імпорт української хімічної продукції. А у 2014 – 2015 рр. гібридна війна Росії проти України стала чи не найпотужнішим поштовхом до пошуку ринків збуту, альтернативних російському, і звісно джерел постачання цілого ряду товарів.

На прикладі торгово-економічних відносин з Туреччиною, ми спостерігаємо цю трансформацію і бачимо, що за 10 років імпорт турецької хімічної продукції до України виріс в декілька разів. Такий зріст зумовлений першою чергою зростання валового обороту національної хімічної промисловості Туреччини та зростання її експортного потенціалу. Проте експорт хімічної продукції з України до Туреччини протягом останніх 10-ти років скоротився в 4 рази, про це свідчать дані, представлені на рис. 1.

Головні продукти експорту з України до Туреччини: Поліетилен (55%), Карбамід (18%), Аміак(14%), ПВХ(10%), Технічний вуглець(10%). Не зважаючи на цей перелік, товарний список хімічної продукції для експорту з України є досить вузьким. Структура імпорту хімічної продукції з Туреччини у 2020 році розширила її асортимент, що призвело до підвищення виробництва. Більшість імпортних поставок хімічної продукції з Туреччини до України становить продукція з високою добавленою вартістю та кінцева товарна продукція і частка такої продукції продовжує збільшуватися.

Рис. 1

Для збільшення експортних поставок хімічної продукції треба розробити збалансований режим вільної торгівлі України не тільки з Туреччиною, але і з іншими країнами, тим паче продукція показує високий рівень експортобельності, бо практично вся хімічна продукція пройшла своєчасну реєстрацію в ЄСНА відповідно до вимог Регламентів REACH/CLP. Також, радимо зосередити увагу на питанні розвитку виробництв з імпортозаміщення різної продукції в Україні, тим більш, що створення повноцінної зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, дешева українська робоча сила та низький обмінний курс гривні, цьому сприятимуть.

Список використаних джерел:

1. Ковеня Т. В. Хімічна промисловість та хімічний ринок України у 2020 році: факти, оцінка стану, тенденції, прогноз / Т. В. Ковеня. – Черкаси: Черкаський НДІТЕХІМ, 2021. – 54 с.
2. Тульчинська С.О. д.е.н., професор, Кашук О.А. Аналіз проблем забезпечення прибутковості підприємств хімічної галузі. - Сучасні проблеми економіки і підприємництва. Випуск 24, 2019
3. Покровська Н.М. Актуальні тенденції інвестування хімічних підприємств України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2021. Вип. 29. С. 167–175. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5718394>
4. Кулаковський К. О. Економічна складова євроінтеграційного процесу України: проблеми і перспективи. Економіка: реалії часу. №5(27), 2016. С. 24-31.

Науковий керівник: Покровська Наталія Миколаївна, кандидат економічних наук, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

СТАНОВЛЕННЯ НЕОІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ВИКОРИСТАННЯ МЕДІААНАЛІЗУ, ЯК ОДНОГО З АЛЬТЕРНАТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ЦЬОМУ НАПРЯМКУ

Кононенко Олег Вікторович

аспірант кафедри економічної кібернетики ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського

Фартушний Іван Дмитрович

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри економічної кібернетики ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження свідчить, що проблема неінституціоналізму як однієї з наймолодших течій економічної думки є об'єктом пильної уваги науковців. Це питання

неодноразово ставало предметом різних наукових дослідів. Зокрема, особливості *нового інституціоналізму* досліджувалися у працях багатьох науковців, серед яких Д. Норт [2], С. В. Патрушев та Л. Є. Філіпова [3], Б. Пітерс [4], М. Чабанна [5], Р. Коуз [6], Дж. Г. Марч та Дж. П. Олсен [7] тощо.

Безпорадність класичної економічної теорії, яка приділяла мало уваги дослідженню інституційного середовища діяльності суб'єктів економіки, сприяла виникненню у минулому столітті нової економічної школи (нового напрямку в економічній науці), що називається інституційною економічною теорією. Основоположником інституціоналізму вважається американський вчений Т. Веблен, автор відомої книги «Теорія бездіяльного класу» (1899). Незважаючи на те, що інституціоналізм як самостійна наукова течія виник у США, його витoki лежать у теоріях, які були сформульовані європейськими економістами, що також перебували в опозиції до чільної на той час класичної школи (історичної школи та марксистської політичної економії).

За словами Д. Норта, під «інститутами» слід розуміти «правила гри» в суспільстві, або, створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємовідносини між людьми (політичні, економічні та соціальні). Ці обмежувальні рамки являють собою певні неформальні обмеження (санкції, табу, звичаї, традиції і норми поведінки) і формальні правила (конституції, закони, права власності), а також механізми, що забезпечують їх виконання [2, с. 17]. Відтак, інститути утворюють обмежувальні рамки для економічної поведінки людей.

Із середини 1970-х років 20 ст. неоінституціоналізм починає позиціонуватися в теорії економіки як новий економічний напрямок, відмінний від неокласики та її неортодоксальних підходів у дослідженнях [8]. На відміну від старого інституціоналізму, що зосереджується на законодавстві та органах державної влади, неоінституціоналізм значно розширює спектр досліджуваних інституцій [7, с. 734].

Виділимо методи та основні аналітичні інструменти неоінституціоналізму:

- емпіричні методи (опис та виявлення релевантних інститутів);
- методи класичної та еволюційної теорії ігор;
- мікроекономічне моделювання на кшталт неокласичної економіки (методи рівноважного аналізу);
- компаративістський метод (порівняльний, тобто той, що під час аналізу спирається на порівняльне вивчення просторово-часових взаємодій);
- історичний метод (дослідження ролі історії у формуванні, збереженні та зміні інститутів) [1].

Згідно до неоінституціоналізму, медіа розглядається як політичний інститут, що формує поведінку основних політичних та економічних суб'єктів, та в комплексі з іншими інститутами забезпечує демократизацію політичної системи та деяку прозорість ринків[10, с. 135]. Ця концепція фіксує складну еволюцію медіатизації до «характерного етапу масових демократій, за якого політичні процеси стають більш-менш залежними від ЗМІ і відповідно формують себе [9, с. 403].

ЗМІ можуть бути інструментом інституційного розвитку. Надаючи інформацію про діяльність суб'єктів економічної та політичної арен, незалежні медіа дозволяють системі, закладеній у демократії, працювати, стимулювати уряди та, зрештою, покращити функціонування інституцій, а ринки роблять більш прозорими або зрозумілими для суб'єктів відносин.

Складовою соціологічної течії неоінституціоналізму є медіааналіз – дисципліна на стику статистики, соціології, політології, філології, економетрики, журналістики, маркетингу та зв'язків із громадськістю, яка являє собою аналіз процесу кодування та інтерпретації конкретного повідомлення, способів передачі того чи іншого змісту. Також розгляд повідомлення через категорії, цінності, потреби, до яких відсилає повідомлення, його аналіз та статистику.

До диференційованих комунікативних просторів у медійній політиці належать:

- ЗМІ та журналістика (медіа організації);
- мережеві громадськості (наприклад, блоги, соціальні мережі, цифрові платформи, програми для обміну повідомленнями);
- політичні арени, структуровані за політичною системою (наприклад, парламентські комітети, слухання органів влади, доступні політичні документи, парламентські дебати, політичні партії, експертні кола тощо);
- арени інших діячів (наприклад, наукові кола, громадянське суспільство, фонди, професійні та галузеві асоціації, конференції, посередники)
- різного рода зовнішні рекламні та промо активності

До основних сучасних трендів медіааналізу належить: комплексний підхід (врахування технометричних та якісних показників), використання інтегральних показників та аналіз соціальних мереж. Медіааналіз передбачає максимальне охоплення соціальних та інших медіа національних, місцевих та іноземних ЗМІ. Відбувається автоматизована категоризація, аналіз настроїв на рівні аспекту, візуальний аналіз, виявлення емоційної складової, тощо. Ключова інформація за результатами медіааналізу подається в розширених інтерактивних звітах.

Оцінка інформаційної активності та конкурентної позиції компанії у ЗМІ та соціальних медіа необхідна для виявлення репутаційних ризиків та оперативного реагування, ефективного просування та позиціонування компанії, вибудовування комунікаційних процесів. Подібними дослідженнями займаються такі компанії, як -Voices4everyone, USC Annenberg, Carma, Media intelligence, Rockland dutton, Sml Stanford за кордоном та наприклад такі українські компанії як ElVisti, NOKs fishes.

Ключовою проблемою дослідження є отримана в результаті емпіричної роботи відповідь на питання про роль соціальних інститутів, репутацію індивідів (тобто надійну поведінку) або роль малих груп, що представляють мережу. Ці три основні форми, які становлять основу соціального капіталу, допомагають підвищити соціальну довіру, що у свою чергу перетворюється на середовище колективних дій, яке вільне від соціальних пасток і дилем. Забезпечує таким чином високий рівень співпраці в конкретному соціальному контексті [8].

Висновки.

Дефініція інститутів як факторів, що визначають напрямок політичного та економічного розвитку, забезпечують стабільність, регулярність та стійкість поведінки політичних та економічних суб'єктів, що значно впливає на їх вибір. Виходячи із зазначеного, вважаю, що медіааналіз є дієвим інструментом в межах соціологічної течії неоінституціоналізму. Саме він здатен визначити іміджеві ризики та спрогнозувати ймовірність їх появи, проаналізувати потреби та тенденції ринку, тощо. Тому вважаємо, що для покращення результатів дослідження та удосконалення їх механізмів потрібно по можливості розширювати спектр інструментів – медіааналіз, різного роду соціологічні дослідження, аналіз психологічних форм та інше.

Список використаних джерел:

1. Вольчик В.В. Курс лекцій по институциональной экономике. Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 2000. Лекция 1,2. Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/text/19206268/>
2. Норт Д. Институції, інституційні зміни та функціонування економіки. Київ, 2000. 397 с.
3. Патрушев С.В., Филиппова Л.Е. Институционализм и неоинституционализм. Современная политическая наука: Методология: Научное издание / Отв. ред. О. В. Гаман-Голутвина, А. И. Никитин. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Издательство Аспект Пресс, 2019. С. 101-137.
4. Питерс Б. Политические институты: вчера и сегодня. Политическая наука: новые направления / под ред. Р. Гудина, Х-Д. Клингеманна; пер. с англ. яз. М. Гурвица, А. Демчук, Т.В. Якушева. Москва: Издательство «Вече», 1999. С. 218–234.

5. Чабанна М. Неоінституційний підхід до аналізу процесу прийняття політичних рішень. Проблеми методології. Політичний менеджмент. №2, 2010. 29-37.
6. Coase R. The Nature of the Firm. *Economica* (Blackwell Publishing) 4 (16), 1937. P. 386–405.
7. March J. G., Olsen J. P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *American Political Science Review*. 1983. Vol. 78. N 3. P. 734–749.
8. Ostrom, E. *Understanding Institutional Diversity*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2005. 375 p.
9. Rosamond B. *Theories of European integration*. New York, NY: Palgrave. 2000. 232 p.
10. Schmidt V. A. Discursive institutionalism: The explanatory power of ideas and discourse. *Annual Review of Political Science*, 11(1), 2008. P. 303–326.

ОФШОРИЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Кононюк Наталія Василівна

студентка, Університет державної фіскальної служби України

Постановка проблеми. Процеси глобалізації призводить до виникнення такого феномену, як офшоризація світової економіки. Створення офшорних юрисдикцій стало складовою частиною світового господарства.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Серед наукових робіт, в яких наводяться сучасний стан розвитку офшоризації світової економіки, слід виокремити праці таких науковців, як С.Басова, Є.Редзюк, Л.Простебі, С.Юрій, Т.Шепель та інші. Незважаючи, на наявність великої кількості праць щодо проблем офшоризації, все ж таки актуальним є питання щодо наслідків впливу офшоризації на світову економіку та пошук шляхів боротьби з ними.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є розгляд сучасного стану та перспектив розвитку офшоризації світової економіки. Для досягнення мети ставимо такі завдання, як з'ясування сутності офшоризації світової економіки, виявлення сучасних особливостей офшоризації бізнесу; пропозиція шляхів для деофшоризації світової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія зародження прототипів сучасних офшорних зон сягає ще першого тисячоліття до нашої ери та триває до сьогоднішнього дня.

Слід відмітити, що сьогодні не існує чіткого визначення поняття «офшоризація світової економіки». С.О. Басова у своїй роботі визначила термін «офшоризація світової економіки» як «процес формування і функціонування глобальної ринкової офшорної мережі» [1, с. 15].

Т.С. Шепель запропоновано трактування поняття «офшоризація світової економіки» як сукупності процесів збільшення чисельності економічних акторів, що використовують офшорні й спаринг-офшорні юрисдикції з метою оптимізації міжнародного економічного співробітництва та досягнення найбільш сприятливих умов ведення бізнесу, а також посилення їхнього впливу на розвиток світової економіки шляхом нетранспарентного переміщення капіталу через державні кордони [2, с. 19].

Виходячи із сутності створення офшорних зон, під терміном «офшоризація світової економіки» запропоновано розуміти процес впливу офшорної діяльності на світову економіку, шляхом переміщення капіталу в офшорні юрисдикції з метою уникнення або мінімізації оподаткування.

На сьогоднішній день глобальні процеси офшоризації поглинули майже всі країни. За даними ОЕСР, світ щороку через офшорні зони втрачає близько 20 трлн доларів США, що в середньому дорівнює 10% економіки країн. За результатами дослідження 2020 р. був складений рейтинг із 70-ти офшорних юрисдикцій, які очолили Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Бермудські острови, Нідерланди, Швейцарія [3].

Відповідно до рейтингу, який публікує Світовий банк «Doing business» (рейтинг легкості ведення бізнесу), Україна станом на 2020 р. займала 64 місце, що вказує на значні ризики переходу національних компаній в офшорні юрисдикції [4].

З України, за різними даними, за останні 15 років виведено близько 170 мільярдів американських доларів, що мало негативний вплив на національну економіку [5].

Міжнародно-правове регулювання офшорного бізнесу зосереджено переважно в діяльності двох організацій – Групи розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (англ. Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF) та Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Основними заходами щодо деофшоризації світової економіки є

- вдосконалення правової системи;
- підвищення ролі фінансових і кредитних установ у боротьбі з відмиванням грошей;
- активізацію міжнародного співробітництва в галузі запобігання відмиванню капіталів.
- заходи з питань оподаткування компаній цифрового сектору;

– заходи щодо забезпечення відповідності порядку ціноутворення та порядку створення вартості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження ми можемо зазначити, що офшоризація економіки є об'єктивним проявом сучасної глобалізації. Сьогодні світове співтовариство активно обговорює проблеми офшорних юрисдикцій у контексті необхідності їх ліквідації. Тому перспективами подальших досліджень є пошук ефективних шляхів деофшоризації світової економіки.

Список використаних джерел:

1. Басова С.А. Оффшоризация как закономерность глобализации и ее воздействие на экономику России / С.А. Басова: Автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.01. – Кемерово, 2006. – 22 с.
2. Шепель Т.С. Трансформация механизма функционирования мирового хозяйства: роль процесса оффшоризации / Т.С. Шепель: Автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.14. – Ростов-на-Дону, 2015. – 26 с.
3. Corporate Tax Haven Index – 2021 Results / Tax Justice Network. URL:<https://cthi.taxjustice.net/en/>.
4. The World Bank: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
5. Юрій С.М., Простебі Л.І. Вплив офшорів на світову та національну економіку. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2018. Вип. 1–2. С. 187–192. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2018_1-2_29.

Науковий керівник: Коляда Олена Володимирівна, кандидат економічних наук, професор, Університет державної фіскальної служби України

ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПОКАЗНИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Михальчук Олександра Дмитрівна

група ХЕ-81, хіміко-технологічний факультет, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

В умовах посилення процесів глобалізації в межах ринкового та економічного середовища функціонування підприємства хімічної промисловості України постійно зазнають впливу різноманітних факторів та чинників, обумовлених загостренням конкуренції або нестабільністю економічної ситуації в'язку з пандемією. Існує безліч різноманітних

факторів, які впливають на функціонування хімічних підприємств, які, у свою чергу, можна об'єднати в основні групи: зовнішні та внутрішні, контрольовані та неконтрольовані. До контрольованих факторів відносять головним чином фактори внутрішнього середовища, до неконтрольованих або тих, що піддаються слабкому контролю, – фактори зовнішнього середовища, які слід прогнозувати, передбачати і по можливості враховувати або впливати на них. Використовуючи основні показники по хімічній галузі (представлені в таблиці 1.) можемо зробити певні прогнози.

Таблиця 1

Ключові показники функціонування хімічної промисловості України в 2016-2020 рр.

Найменування показника	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
Обсяги виробництва хімічної продукції млрд. грн	108,5	120,9	143,1	147,7	154,7
Обсяг внутрішнього товарного ринку хімічної продукції, млрд. дол. США (у цінах поточного року)	9,2	10,1	11,2	11,6	10,6
Частка імпорту ХП на внутрішньому товарному ринку, %	75	77	75	73	74
Частка хімічної продукції вітчизняного виробництва на внутрішньому товарному ринку, %	25	23	25	27	26

Аналізуючі ключові показники функціонування хімічної промисловості сподіваємось, що активність хімічної промисловості у 2021 році традиційно зростатиме залежно як від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів.

На нашу думку, значними ключовими зовнішніми факторами впливу, є наступні: розвиток цін на світових ринках (вітчизняна хімічна промисловість сильно залежить від імпорту хімічної сировини, напівсировини та допоміжних матеріалів); стан світової сировинної ситуації - перевиробництво - зростання пропозиції на деяких регіональних товарних ринках, конкуренція на багатьох товарно - регіональних ринках з хімікатами - посилення конкуренції.; темпи відновлення хімічного виробництва в США, Китаї, Індії, Німеччині, Бразилії, а саме ці країни визначають основні тенденції світового хімічного виробництва світової торгівлі у 2021 році, та інтенсифікація торговельних воєн, зміна логістичних ланцюгів, перехід до більш локалізованої хімічної промисловості з коротшими ланцюгами та близькістю до ринків збуту (остання тенденція дедалі активніша у 2020 році); еко модернізація хімічної промисловості в більшості промислово розвинених країн, запровадження податку на імпорт вуглецю (або транскордонного податку чи імпортного ПДВ, залежно від вуглецевого сліду імпортованих

хімікатів), запровадження податку на імпорт вуглецю в ЄС, що ускладнює ситуації, правила ЄС.

Відповідно ключовими внутрішніми факторами стануть: повільна стабілізація попиту на промислових та споживчих ринках через сезонні та інші очікувані коливання цін; політика НБУ щодо облікової ставки до курсу гривні, реалізація системної промислової кредитної політики; передбачуваність цінової політики на ринках природних монополі, прозорість; рівновага, валідність – це агресивність у певних групах товарів для захисту вітчизняних виробників та внутрішніх товарних ринків; правил хімічної безпеки та передові застосування, галузеві технічні регламенти, практичні вимоги технічних вимог до хімічної продукції, міжнародні методи випробувань та міжнародні стандарти; наявність або відсутність синергетичного впливу на стан суміжної галузі – економіки (переважно будівництво, сільське господарство, легка промисловість); екомодернізація національної хімічної промисловості - реалізація Закону «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», запровадження обов’язкового обліку парникових газів у 2021 році.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі має стати аналіз не лише факторів впливу на економічну стійкість хімічних підприємств, але і способів запобігання впливу негативного середовища на сталий економічний розвиток в цілому хімічної галузі.

Список використаних джерел:

1. Велика О. Ю. Особливості класифікації чинників зовнішнього середовища підприємства / О. Ю. Велика // Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал. – 2019. – Вип. 29. – С. 137-143. – Режим доступу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/29_2019_ukr/22.pdf
2. Кулаковський К. О. Економічна складова євроінтеграційного процесу України: проблеми і перспективи. Економіка: реалії часу. №5(27), 2016.
3. Ковеня Т. В. Хімічна промисловість та хімічний ринок України у 2020 році: факти, оцінка стану, тенденції, прогноз / Т. В. Ковеня. – Черкаси: Черкаський НДІТЕХІМ
4. Покровська Н.М. Актуальні тенденції інвестування хімічних підприємств України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2021. Вип. 29. С. 167–175. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5718394>
5. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів. Закон України. Проект. КМУ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20>

Науковий керівник: Покровська Наталія Миколаївна, кандидат економічних наук, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

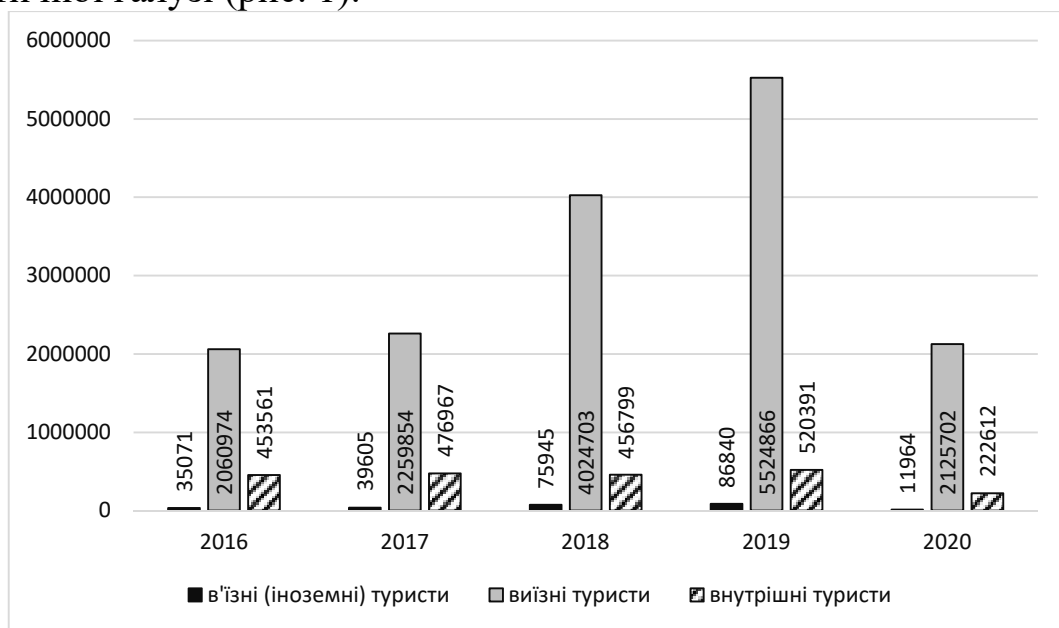
СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Олесків Мар'яна Ігорівна

аспірант, кафедра публічної політики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби

Україна, яка знаходиться в центрі Європи, має багатовікову історію будівництва та архітектури, значну кількість природних парків, заповідників, ландшафтних зон, має виходи до Чорного та Азовського морів, безумовно, володіє потужним туристичним потенціалом, який, за умови правильного використання, може стати суттєвим фактором економічного зростання.

Однак, аналізуючи динаміку розвитку туризму в Україні за останні п'ять років, можемо зробити висновок про недостатній рівень розвитку туристичної галузі (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості обслугованих туристів туроператорами і турагентами за видами туризму у 2016-2020 роках

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [3]

Як свідчать дані рис. 1, в Україні добре розвинений візний туризм, адже кількість візних туристів протягом 2016-2019 років збільшилася більш ніж вдвічі. Такі тенденції пов'язані із запровадженням безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом, а також з вищим рівнем сервісу і прийнятними цінами для українських туристів у країнах Європи. Що стосується в'їзного туризму, то кількість таких туристів майже у 180

разів менша за кількість виїзних. Не набагато кращою є ситуація в сфері внутрішнього туризму, де кількість туристів досягла 500 тис осіб у 2019 році. Негативний вплив на розвиток туризму в Україні мала пандемія COVID-19, адже карантинні обмеження призвели до зменшення кількості туристів і їх можливостей подорожувати.

У фаховій літературі виділяють декілька причин, які негативно позначаються на розвитку внутрішнього і в'їзного туризму в Україні, зокрема, такі [1, с. 20; 2, с. 187]:

1) відсутність комплексного розвитку природних курортних територій;

2) високий рівень моральної та фізичної зношеності об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури, занедбаний стан культурних пам'яток;

3) незадовільна якість функціонування комунальної, виробничої, фінансової, транспортної, комунікаційно-інформаційної інфраструктури;

4) високий рівень «тінізації» доходів, які заробляють фізичні та юридичні особи впродовж літнього (курортного) сезону у «неорганізованому» секторі туристичних послуг (йдеться про здачу житла в оренду у секторі домашніх господарств, про торгівлю «з землі», про «тіньові» послуги перевізників, екскурсиводів, масажу, лікування тощо);

5) незадовільний рівень інформаційно-маркетингового забезпечення просування туристичних, рекреаційних та інвестиційних можливостей регіонів України;

6) обмеженість асортименту пропонованих послуг і брак коштів на реконструкцію пам'яток історії й архітектурного мистецтва та повноцінної інформації щодо можливих туристичних маршрутів.

Ми погоджуємося з наведеними причинами, що гальмують розвиток туризму в Україні, однак вважаємо за необхідне додати ще такі чинники, як:

1) брак державних інвестицій у розвиток туристичної галузі;

2) брак дієвих державних цільових програм розвитку туризму;

3) брак економічних, податкових та фінансово-кредитних стимулів розвитку туристичної галузі в Україні.

Зважаючи на те, що туристична інфраструктура в Україні є фізично та морально застарілою, необхідність державних інвестицій та впровадження інших фінансово-кредитних механізмів розвитку галузі актуалізує питання підвищення ефективності державного управління розвитком туризму.

Враховуючи перелічені вище проблеми розвитку туристичної галузі в Україні, державне управління розвитком туризму повинно спиратися на такі стратегічні пріоритети, як:

1) збільшення державних інвестицій у сферу туризму. Окреслений стратегічний пріоритет має передбачати розробку і реалізацію державних цільових програм розвитку туризму в Україні на зразок програми «Велике будівництво», яка, окрім іншого, сприяє розвитку транспортних зв'язків між туристичними локаціями. Розробка таких програм повинна враховувати попит українських виїзних туристів, які обирають туристичні путівки за типом «все включено». Тому державні цільові програми з будівництва п'ятизіркових готелів, які будуть працювати за принципом «все включено», сприятимуть збільшенню у майбутньому кількості внутрішніх і в'їзних туристів. Окрім цього, важливим елементом державного фінансування розвитку туристичної галузі є субсидування модернізації готельних комплексів та санаторіїв, при цьому важливим є розвиток державно-приватного партнерства. Зауважимо, що державні субсидії не можуть використовуватися всіма бажаними, а лише тими підприємствами, які мають тривалий досвід туристичного обслуговування та вже володіють туристичними комплексами, однак такі комплекси є застарілими і потребують повної модернізації. У рамках реалізації програм державних інвестицій в туристичну галузь варто передбачити програми з розвитку аеропортів, за принципом туристичних хабів, а також впровадити програми щодо реконструкції історичних пам'яток як туристичних локацій.

2) використання кредитних ресурсів банків з державною участю для стимулювання розвитку туристичної галузі. В рамках програми «Будуй своє», яка працює за принципом кредитування 5-7-9%, доцільно розробити кредитні продукти для фінансування розвитку туристичних об'єктів на довгостроковій основі, терміном більше десяти років. Можливість отримати дешеві кредити стане важливим поштовхом для розвитку внутрішнього туризму.

3) стимулювання розвитку сільського туризму. Такий стратегічний пріоритет є дуже важливим для новостворених територіальних громад в Україні, адже збільшення надходжень від туристичної галузі до місцевих бюджетів сприятиме формуванню фінансово спроможних громад. В цьому контексті державне управління розвитком туризму повинно передбачати податкові канікули і податкові пільги для туристичних об'єктів, які створені в сільських територіальних громадах. Податкові пільги дадуть змогу сільським підприємцям у галузі туризму акумулювати необхідну суму коштів для розвитку туристичного об'єкта, а також налагодити ефективну маркетингову діяльність. Останнім часом у галузі сільського туризму набувають популярності такі туристичні об'єкти, як «Сільська садиба», для створення якої потрібні певні фінансові ресурси, що можна залучити в банках в рамках окреслених вище програм кредитування.

Таким чином, підсумовуючи наведене, зауважимо, що основними стратегічними пріоритетами в галузі державного управління розвитком туризму є пошук можливостей для збільшення фінансування туристичної галузі з метою відновлення і будівництва нової туристичної інфраструктури, придатної для реалізації найкращих практик туристичного сервісу.

Список використаних джерел:

1. Біла С. О. Стратегічні пріоритети розвитку туристичних послуг в Україні та перспективи підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку. – Стратегія розвитку України. – 2016. № 1. – С. 17-23.
2. Виноградова О. В., Дарчук В. Г. Проблеми та стратегічні пріоритети розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні: регіональний аспект. – Проблеми економіки. – 2013. № 4. – С. 183-191.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2021).

ПОРІВНЯННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ТА ЯПОНСЬКОЇ РИНКОВИХ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Олійник Лариса Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса*

Ткачук Анастасія

здобувачка вищої освіти, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Економіка є важливим елементом розвитку будь-якої країни. Дослідження особливостей економічних систем різних країн дає можливість зрозуміти ключі до економічного успіху чи причини занепаду тієї чи іншої країни.

Розгляд спільних та відмінних рис варто почати з базових аспектів розвитку економічних систем США та Японії. Серед таких в системі першої країни можна виділити такі принципові риси, як глобалізація бізнесу, тобто інтеграція американських суб'єктів господарювання у світову економіку та інформаційну революцію чи, іншими словами, «інформаційний бум», що став причиною вдосконалення інформаційно-цифрових технологій, створення принципово нових сфер діяльності та компаній.

На макроекономічному рівні удосконалення відбувається в основному через оптимізацію сфери фінансів і грошово-кредитної політики. Американська економіка відзначається вираженим ліберально-ринковим характером, адже основу її розвитку складає система сприяння підприємницькій діяльності, що тягне за собою збагачення активної частки населення країни. При цьому, соціальна рівновага не є першочерговим завданням. Державне регулювання економіки в випадку економічної системи США є мінімальним. Роль влади в економіці США є помітною в сегменті державних замовлень, в основному оборонного і наукового характеру. Як відомо, військовий бюджет США - більше 500 млрд доларів.

Більшість економістів вважають, що американська модель змішаної економіки напряду стимулює громадянську підприємницьку діяльність. На практиці це виражається у спрощеній процедурі відкриття власного бізнесу, тобто в мінімальній кількості формальностей необхідній для цього. Натомість, заходи соціальної підтримки малозабезпечених груп населення, не настільки масштабні, як в країнах західної Європи і здатні забезпечити лише мінімальні потреби. Саме це є механізмом стимуляції населення до створення бізнесу чи пошуку роботи. В американській моделі управління, робота по підготовці кадрів керівних структур має суттєве значення. В зв'язку з тим, що в затратах на виробництво близько 70% припадає на працю, американські керівники орієнтуються на методи по збереженню виробництва з причини обмеженості та великої вартості людських ресурсів [3].

Якщо детально розглянути економічну ринкову систему, що склалася в Японії, то на відміну від американської, роль держави в економічних процесах є суттєвою. Японський уряд майстерно поєднує регулюючу та спрямовуючу роль у функціонуванні ринкових механізмів. Важливою рисою Японії є розвинена система державного програмування економічних процесів. Існує спеціальна система владних органів, що мають за мету програмування та регулювання економічних процесів. Вона передбачає використання найновіших методів експертного оцінювання, економічного прогнозування та програмування економіки на майбутнє.

Також, японська влада в рамках державного регулювання використовує різноманітні форми впливу на приватний капітал. Серед таких форм впливу найефективнішим є використання системи жорстких юридичних заходів, що передбачає контроль з боку державного адміністративного апарату, органів поліції та певну систему економічних заходів. Результатом вищеприписаного державного втручання в економічну ринкову систему є майже повна відсутність безробіття, високий рівень життя японців, і, як наслідок, зростання середньої тривалості життя (середня тривалість життя жінок – 87 років, чоловіків – 81 рік).

Важливою особливістю японської ринкової системи є система менеджменту, яка стала всесвітньою відомою через своє вміння працювати з

людським ресурсом. Це і стало запорукою успіху японської ринкової системи.

Японія стала розвивати менеджмент заснований на принципі «людської особистості», під цим можна розуміти залучення всіх працівників до діяльності підприємств і фірм. Через наявність у японському суспільстві поняття «гирі» (боргу честі) кожен з працівників має відповідну роль у суспільстві і компанії і низку обов'язків. Виконати цей борг японець може лише займаючи своє місце, проявляючи лояльність до своєї групи, підкоряючись груповим інтересам. Положення японця оцінюється його реальним внеском в спільну для групи справу. Ці принципи проєктуються на всю систему японської економіки, для якої характерною є стабільність, надійність і честь [2].

В результаті основні риси японської системи управління визначає ряд концепцій, відсутніх в американській моделі. Найважливішими з яких, є система довічного наймання й процес колективного прийняття рішень.

Отже, хоч американська і японська система відносяться до змішаних ринкових систем і мають спільні риси, що виявляються в використанні досягнень наукової сфери та активній зовнішній економічній політиці, вони мають значну кількість відмінних рис, що роблять їх кардинально несхожими.

Список використаних джерел:

1. Гусак.О.Б. Механізм використання порівняльних переваг американської та японської моделей економічного розвитку. Хмельницький нац. ун-т. 2017. С. 22-2.
2. Кочетков Г. Б. Національні моделі управління та використання закордонного досвіду / Санкт-Петербург: 2000. С. 73 – 87.
3. Гусак.О.Б. Механізм використання порівняльних переваг американської та японської моделей економічного розвитку. Хмельницький нац. ун-т. 2017. С. 22-31.

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ ПАНДЕМІЇ

Олійник Максим Григорович

студент, Національний університет державної фіскальної служби України

З нестабільною ситуацією в світі у зв'язку з коронавірусною пандемією кожна країна має погіршення в економічному секторі, так Міжнародний валютний фонд погіршив оцінку зростання валового внутрішнього продукту України в 2021 році з 4% до 3,5%.

Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно проголосила коронавірусну хворобу пандемією на початку березня 2020 року. Хоча

спалах захворювання розпочався у середині грудня 2019 року в місті Ухань у центральному Китаї. За цей час пандемія суттєво вплинула на тренди розвитку світової економіки, не залишивши осторонь жодної списку країн-жертв коронавірусу доєднуються все нові і нові країни. Голова Європейського центрального банку Крістін Лагард заявила, що Європа може зіткнутися з серйозним економічним шоком, який перегукується із світовою фінансовою кризою 2008 р., якщо світові лідери не вживатимуть термінових заходів проти спалаху коронавірусу [2]. Фінансовий аналітик, виконавчий директор інвестиційної компанії ІМА (США) В. Каценельсон, у своєму дослідженні розглянув, як COVID-19 змінить бізнесові взаємовідносини між Китаєм і США. На його думку, вплив Китаю на США буде подвійним – як споживача американських товарів і як світового виробника.

Що до України МВФ прогнозує очікування зростання економіки України в 2022 році з 3,4% до 3,6%, що є досить позитивним фактором.

У разі закінчення карантину 3 квітня 2020 року (початковий прогноз) українська економіка втратила би близько 16 млрд грн, а втрати бюджету склали б майже 5 млрд грн. За умови подальшого державного фінансування видатків бюджету призвело б до зниження ВВП на 0,4 %, що в цілому не є критично для економіки України. Та попри оптимістичні прогнози карантин через загострення коронавірусу в Україні триває [1].

До цього всього додається і необхідність погашення боргів за зобов'язаннями (кредитами). Якщо взяти до уваги Державний бюджет, то майже 450 млрд грн із трильйонного бюджету йде на обслуговування боргів. При цьому значних втрат зазнає корпоративний сектор: це буде або значне зменшення економічного потенціалу підприємств, передусім людського. через звільнення працівників чи їх відправлення у неоплачувану відпустку або ж «вимирання» підприємств. Водночас вважаємо, що відкладений (незадоволений) попит споживачів у подальшому дасть національній економіці поштовх і змогу швидкого відновлення після тривалої паузи. Економіка України залежна від попиту на експортну продукцію, який в умовах світової кризи падає. Це, своєю чергою, призводить до недоотримання необхідного обсягу іноземної валюти, скорочення робочих місць, а отже, цілковитого сповільнення економіки. В умовах подальшого поширення COVID-19 в Україні, як і у світі в цілому, спостерігатиметься і сповільнення обсягів будівництва, скорочення автодорожніх ремонтів

Як зазначають експерти, позитивним є те, що попит на аграрну продукцію (яка складає 40 % експорту України) не скоротиться, не передбачається і падіння цін на неї. Водночас окремі країни можуть обмежити ввіз продукції іноземного походження з метою недопущення поширення вірусу [2].

Отже, загальна ситуація, яка склалася в економіці, незважаючи на збереження низки істотних проблем та ризиків, свідчить про поступове

формування якісного підґрунтя для подальшого стабільного економічного розвитку в нових економічних реаліях. У 2022-2023 роках темпи зростання потенційного ВВП в умовах нарощування інвестиційної активності економічних агентів, що дозволить здійснювати якісні зміни в основних виробничих потужностях, а також продовження процесів реформування ринку праці, що стимулюватиме зростання зайнятості населення, поступово збільшуватимуться.

Список використаних джерел:

1. Блінов А. Вірус рецесії: чим обернеться епідемія COVID19 і хто постраждає найбільше. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/18/pogljad/ekonomika/virus-recesiyi-chymobernetsya-epidemiya-covid-19-xto-rostrazhdaye-najbilshe>
2. Коронавірус може призвести до масштабного економічного шоку в Європі – Лагард. URL: <https://suspiimedia/18912-koronavirus-moze-prizvesti-do-masstabnogoekonomichnogo-soku-v-evropi-lagard/>
3. Каценельсон В. Коронавірус вб'є економіку? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-novini-yak-epidemiya-vpliv-na-ekonomiku-kitayu-i-ssha-50074292.html>
4. Шрамко Ю. Аналітики оцінили економічні наслідки коронавірусу COVID-19 в усьому світі. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1853021-analitiki-otsinili-ekonomichni-naslidkikoronavirusu-covid-19-v-usomu-svi>

ФОРМИ ВИХОДУ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗОВНІШНІ РИНКИ

Підгірна Валентина Никифорівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Адамович Христина Станіславівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Організація міжнародної діяльності фірми передбачає вибір способу виходу на закордонні ринки, який залежить від мети підприємства, масштабів діяльності, характеру товару й намірів контролювати продаж. Враховується також потенційний обсяг продажу, витрати й інвестиції на організацію руху товарів, наявність підготовленого персоналу (продавців) та інші умови.

Основною метою, з якою безпосередньо підприємства виходять на зовнішні ринки, є максимізація прибутку за рахунок використання ефекту

масштабу. Мотивами виходу підприємств на міжнародні ринки можуть бути:

- обмеженість та відносно низькі можливості розширення внутрішнього ринку;

- рівень розвитку внутрішнього ринку, за якого вигідно розміщувати капітали за кордоном: насичення ринку товарами; посилення тиску конкурентів; зростання залежності від посередницької торгівлі; зростання зборів, що пов'язані із захистом довкілля; труднощі у дотриманні соціального законодавства;

- подолання залежності від внутрішнього ринку, сезонних коливань попиту та розсіювання ризиків шляхом завоювання закордонних ринків;

Компанії, що вирішила вийти на іноземний ринок, необхідно взяти до уваги існування безлічі обмежень і перешкод у міжнародній торгівлі - як у країні, на ринок якої воно збирається вийти, так і в своїй власній. До таких обмежень належать: митні тарифи (фіскальні і протекціоністські), валютний контроль із боку держави, ряд нетарифних бар'єрів. Міжнародний маркетинг є дуже складним, оскільки охоплює не тільки збут, але й інші сфери діяльності підприємства, в тому числі виробництво, постачання, фінанси і т.п. крім того тут необхідне глибоке розуміння соціально-економічних та національно-культурних умов, що склалися в країні, де підприємство наміряється здійснювати свою діяльність.

Під експортом розуміється реалізація на закордонних ринках товарів та послуг, що виробляються чи виконуються у своїй країні. Переваги цього способу :

- потребує мінімальних змін у товарному асортименті підприємства, його структури;

- потребує мінімальних інвестиційних витрат та поточних грошових зобов'язань;

- забезпечує мінімальний ризик при вході на ринок та легкість виходу. Розрізняють прямий та непрямий експорт.

Прямий експорт передбачає, що виробник продає свої товари та послуги самостійно. Відомо декілька способів організації прямого експорту:

- а) експортний відділ чи підрозділ, в обов'язки якого входить здійснення продажу за кордоном та організація збору необхідної інформації про ринок;

- б) торгові представники, для пошуку закордонних клієнтів, тобто компанія використовує своїх торгових представників;

- в) іноземні дистриб'ютори чи агенти. Для організації продажу продукції компанія звертається до закордонних дистриб'юторів чи агентів, які можуть бути наділені виключними чи обмеженими правами на представництво виробника в конкретній країні.

Непрямий експорт передбачає організацію:

- торгівлі через посередників (торговельні компанії та інші посередницькі фірми);

- торгівлі через організовані товарні ринки, тобто через міжнародні товарні біржі, тендери (торги), аукціони та виставки/ярмарки.

Непрямий експорт особливо необхідний в умовах, коли виробник не має достатньої інформації про зовнішній ринок або досвіду роботи на ньому, тому віддає перевагу зменшенню власного ризику, передаючи функцію збуту посередницькій фірмі. Непрямий експорт має дві переваги: по-перше, його здійснення не потребує значних засобів, відсутня необхідність створення експортного відділу, який буде займатися продажем за кордоном чи встановлювати контакти з іноземними партнерами. По-друге, такий експорт менш ризикований, тому що посередники діють за своєю ініціативою.

Наступною формою виходу підприємств на зовнішні ринки є ліцензування - спільна підприємницька діяльність (СПД), яка базується на тому, що ліцензіар (продавець) передає ліцензіату (покупцеві) право на використання виробничого процесу, патенту, товарного знака в обмін на гонорар або ліцензійний платіж. Предметом ліцензії може бути: будь-яка розробка конструктивного, технологічного характеру; склад матеріалу, суміші або сплаву; речовини; метод лікування; методи пошуку та розробки корисних копалин.

Ще одним способом проникнення на зовнішній ринок є створення підприємства спільного володіння. Спільне володіння - форма спільного підприємництва, за якої об'єднуються зусилля зарубіжних та місцевих інвесторів з метою створення місцевого комерційного підприємства, котрим вони володіють та керують спільно.

Отже, вихід підприємства на зовнішні ринки дає змогу підприємству не тільки розширити збут своєї продукції, а й конкурувати на світових ринках, пристосовувати економіку країни до системи зовнішньоекономічних відносин, що сприятиме підвищенню ефективності господарської діяльності як на мікроекономічному рівні, так і в масштабах усього світового господарства.

Список використаних джерел:

1. Кокоріна В.І. Основні тенденції розвитку форм міжнародного бізнесу в умовах глобалізації. Економічний простір. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

2. Форми виходу підприємств на зовнішні ринки. URL: https://pidru4niki.com/1569052853867/ekonomika/harakteristika_form_vihodu_pidpriyemstv_zovnishni_rinki

ЗНАЧЕННЯ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Пітерцева Анастасія Борисівна

*здобувач 4 курсу спеціальності «Облік та оподаткування» ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»*

Проблема необхідності стратегічного управління витратами з метою забезпечення ефективності підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки залишається актуальною.

Управління витратами – це складний динамічний економічний процес, цілеспрямований на формування оптимального рівня витрат підприємства. Однією з умов досягнення завдання управління є розгляд та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Процес прийняття рішень відбувається на всіх рівнях управління підприємством – від керівника структурного підрозділу до власника підприємства. Прийняття рішення є заключною стадією управління, яке полягає у виборі конкретного рішення із декількох альтернатив. Забезпечити прийняття правильного рішення може лише повна, своєчасна та неупереджена інформація, яка є корисною для конкретного випадку. Тому подальшій обробці й аналізу підлягає релевантна інформація, основу якої складають релевантні витрати, оскільки саме мінімізація витрат при виборі управлінського рішення є основоположним критерієм вибору.

Релевантні витрати – це витрати, які можуть бути змінені внаслідок прийняття певного управлінського рішення.

Релевантні витрати повинні відповідати таким критеріям:

1) бути пов'язаними із завданням підприємства, конкретними проектами, рішеннями, сприяти зростанню потенціалу підприємства та зміцненню добробуту власників;

2) змінюватися залежно від можливого управлінського рішення, тобто залежати від нього;

3) належати до майбутніх витрат, тому що всі минулі витрати залишаються незмінними, щоб не сталося в майбутньому [2, с. 132].

Важливо розрізняти релевантні і нерелевантні витрати при аналізі альтернатив.

Перш ніж керівництво компанії зможе прийняти зважене рішення з питання, йому необхідно включити всю релевантну інформацію, яка належить до конкретного розглянутого рішення, в процес прийняття комплексних управлінських рішень. Включення нерелевантної інформації або ігнорування будь-яких релевантних даних призведе до того, що рішення керівництва буде засновано на невірних даних і, в кінцевому

рахунку, прийняті рішення виявляться невірними та неефективними [1, с. 340].

Використання релевантної інформації в процесі прийняття управлінського рішення при значних обсягах інформації дозволяє полегшити і прискорити процес вироблення найкращого рішення.

Таким чином, саме релевантний підхід дозволить оптимальним чином виконувати основні функції управління витратами підприємства.

Список використаної літератури:

1. Блідченко Т.В. Релевантний підхід до аналізу витрат машинобудівних підприємств в системі прийняття управлінських рішень. *Економічні науки «Молодий вчений»*. № 10 (37), жовтень. 2016 р. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/10/77.pdf>.
2. Верланов Ю. Ю. Управлінський облік: сучасна теорія і практика : [навчальний посібник] / Ю. Ю. Верланов, С. А. Бурлан, О. Ю. Верланов. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 340 с.

Науковий керівник: Мартиненко Олена Валентинівна, ст. викладач кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

МАЛІ І СЕРЕДНІ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Подопригор Валерія Олегівна

*студент групи ХН-82, хіміко-технологічний факультет,
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського*

Хімічна галузь займає важливу роль у макроекономіці в Україні та продовжує відігравати також значиму роль у міжгалузевому споживанні промислової продукції. В цілому українська промисловість має багато галузей та підсекторів, до яких належать хімічний, нафтохімічний та фармацевтичний підсектори, в яких працюють понад 1600 підприємств та структурних підрозділів.

За статистикою у 2019 році показник середньорічного темпу зростання (CAGR) становить 8% за останні 4 роки, але Україна досить залежить від імпорту хімічної продукції, наприклад, нафтохімічної і фармацевтичної продукції, мінеральних добрив. Україна імпортувала хімічної продукції на суму 7,5 млрд доларів США у 2019 році, що складає 12% від частки імпорту країни, це означає, що хімічна продукція має великий попит на внутрішньому ринку [1].

За аналізом секторальної реалізації за статусом суб'єктів господарювання основні виробники хімічної продукції (див. діаграму 1) у більшості секторів - середні та малі підприємства, а частка великих підприємств є суттєвою лише в двох секторах – виробництві добрив та азотних сполук (80%), виробництві пластмас у первинних формах (68%), виробництві СМЗ (30%). Виробництво пестицидів та інших агрохімікатів, виробництво ЛКМ, виробництво гумових виробів в більшості випадків – середні підприємства, в деяких галузях кількість великих підприємств може бути 0%. Також велика частка виробництва пластмасових виробів – середні підприємства – близько 75 %.

Основна ж частина малих підприємств – пластмасові (3,88 тис.), виробництво органічних речовин, ЛКМ, СМЗ. Треба зазначити, що збільшилась кількість малих підприємств у виробництві добрив [2].

Діаграма 1 – секторальна структура виробництва хімічної продукції малих підприємств у 2020 році (оцінка), відсотки

Діаграма 2 – секторальна структура виробництва хімічної продукції середніх підприємств у 2020 році (оцінка), відсотки

Діаграма 3 – секторальна структура виробництва хімічної продукції великих підприємств у 2020 році (оцінка), відсотки

Отже, найбільша частка підприємств хімічної продукції - середні і малі (сукупна частка – від 60 до 100 %). Тобто можемо зробити висновок, що необхідно підтримувати малі і середні підприємства державі, адже вони закривають основну потребу хімічної продукції різного призначення для внутрішнього ринку й не тільки, адже експорт хімічної продукції в 2020 році порівняно з 2019 збільшився на 5 % [3].

Наразі державі необхідно допомогти малим і середнім підприємствам шляхом, наприклад, пом'якшення податкової пільги, спрощенням системи оподаткування та удосконаленням нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності, а також сприяти розширенню співпраці мереж для підприємств (бізнес-асоціацій, робочих рад, технологічних парків тощо) для вивчення нових можливостей для хімічних підприємств, надання їм не тільки консультаційних послуг, але й сприянню у розширенні ринків збуту.

Список використаних джерел:

1. Апостолук, О.Ю. Державна фінансова політика підтримки розвитку малого підприємництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Апостолук Олеся Юріївна; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2017. – 20 с. – Режим доступу: <https://www.knteu.kiev.ua/file/Mg==/51c36fd38e8f012676d94ae0576a89a4.pdf>
2. Ковеня Т.В. Хімічна промисловість та хімічний ринок України у 2020 році: факти, оцінка стану, тенденції, прогноз [Електронний ресурс] : аналітична записка; – Електронні текстові дані (1 файл: 556 КБ). – Черкаси, 2021. – 54 с.
3. Покровська Н.М. Актуальні тенденції інвестування хімічних підприємств України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2021. Вип. 29. С. 167–175.
4. Сірий, ЄВ. Становлення малого підприємництва в аспектах показників державноінституціональних чинників та суб`єктивно-ціннісних наслідків: вітчизняний досвід / Є.В. Сірий [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_21-33.pdf
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України: веб-сайт: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.11.2021).

Науковий керівник: Покровська Наталія Миколаївна, кандидат економічних наук, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Спіцина Ангеліна Євгенівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економіки, Київський національний транспортний університет

Управління підприємством в умовах глобалізації економіки зумовлює розвиток нових підходів до управління результатами діяльності підприємства. Оскільки ключовим показником і фактором успіху діяльності підприємства є величина витрат, питання управління ними набуває особливої актуальності.

На сьогодні найбільш цінний капітал, яким володіє підприємство, розглядають саме персонал. Управління персоналом — це цілеспрямована діяльність керівного складу організації на розробку концепції, стратегій кадрової політики і методів управління людськими ресурсами.

Вагомим імпульсом в появі та розвитку наукових уявлень про розвиток персоналу стали праці Друкера П., Портера М., та інших зарубіжних вчених. Розробці цієї проблематики сприяли публікації вчених Близнюк В.В., Богиня Д.П., Грішнова О.А., Дмитренко Г.А., Колот А.М., Лібанова Е.М., Петрова І.Л., Савченко В.А., Семикіна М.В. та інші.

Розвиток персоналу - одна з найважливіших складових загального підвищення ефективного виробництва. В економічно нестабільні періоди проблемі розвитку персоналу надавали недостатньо уваги, але саме в період кризи розвиток персоналу є однією з умов економічного зростання. Досягти високих результатів можна тільки тоді, коли люди володіють знаннями, уміннями і цілеспрямованістю. Освіта і навчання персоналу повинна бути безперервною і забезпечувати необхідний професійний розвиток. За сучасних умов проблема розвитку персоналу набуває все більшої актуальності.

Система розвитку персоналу - це системно-організований процес безперервного професійного навчання працівників для підготовки їх до виконання нових виробничих функцій, професійно-кваліфікаційного просування, формування резерву керівників та вдосконалення соціальної структури персоналу. Розвиток персоналу забезпечується заходами з оцінювання кадрів з метою здійснення виробничої адаптації і атестації персоналу, планування трудової кар'єри робітників і фахівців, стимулювання розвитку персоналу тощо.

Управління персоналом є достатньо складним процесом, адже люди наділені інтелектом, здатністю мислити. Вони постійно розвивають між собою взаємовідносини, які часто впливають на продуктивність праці, виробництво, внутрішній клімат підприємства.

Сьогодні основними проблемами, з якими стикаються при управлінні персоналом - це підбір, формування кадрів з сучасним економічним мисленням, забезпечення ефективності праці працівників, збереження сприятливого клімату у колективі та багато інших.

Завдання керівника полягає в тому, щоб створити якомога сприятливіші відносини між підлеглим персоналом, знайти саме такі методи та підходи, які сприятимуть більш ефективній роботі. Персонал потрібно заохотити, створити такі умови, за яких у кожного працівника буде бажання працювати плідно і з натхненням. При цьому досить важливу роль відіграє трудоздатність працівників, їх кваліфікованість. Використання таких форм заохочень як безкоштовні обіди, надання медичних послуг, організація відпочинку за рахунок підприємства (путівки) дозволять підвищити мотивацію працівників.

Основу концепції управління персоналом підприємства в даний час складає зростаюча роль особистості працівника, знання його мотиваційних установок, вміння їх формувати і направляти у відповідності із завданнями, що стоять перед підприємством.

Система управління персоналом, яка склалась на провідних підприємствах під впливом запровадження прогресивних зарубіжних технологій управління персоналом та набуття власного досвіду, включає підсистеми.

Аналіз та планування персоналу. До цієї підсистеми належать розробка кадрової політики, розробка стратегії управління персоналом, аналіз кадрового потенціалу та ринку праці, кадрове планування, прогнозування потреб у персоналі, організація реклами та встановлення взаємодії із зовнішніми організаціями, що забезпечують підприємство кадрами.

Підбір та наймання персоналу: проведення співбесід, тестів, анкетування для вияву інтелектуального рівня, професіоналізму та інших необхідних якостей.

Оцінювання персоналу: персональна оцінка рівня знань, умінь, майстерності та особистісної відповідальності; оцінка виконуваної роботи та її результатів.

Організація навчання та підвищення кваліфікації персоналу: навчання персоналу, перепідготовка та підвищення кваліфікації, введення в посаду, організація кадрового зростання, реалізація службово-професійного просування та кар'єри співробітників.

Атестація і ротация кадрів: проведення заходів, спрямованих на вияв відповідності результатів діяльності, якостей і потенціалу особистості працівника вимогам, що висуваються до виконуваної роботи.

Мотивація персоналу: розробка систем мотивації, вироблення систем оплати праці, участі персоналу в прибутках і капіталі підприємства, розробка форм морального стимулювання персоналу.

Облік співробітників підприємства: облік прийому, переміщення, винагород співробітників та стягнень з них, звільнення персоналу, організація ефективного використання персоналу, управління зайнятістю персоналу, кадрове діловодство.

Мотивація персоналу: розробка систем мотивації, вироблення систем оплати праці, участі персоналу в прибутках і капіталі підприємства, розробка форм морального стимулювання персоналу.

Організація трудових відносин на підприємстві: оцінювання виконання персоналом своїх функціональних обов'язків, формування у співробітників почуття відповідальності, аналіз та регулювання групових і міжособистісних відносин, управління виробничими конфліктами та стресами, соціально-психологічна діагностика, встановлення нормокорпоративної культури, робота зі скаргами на трудові відносини.

Створення умов праці: створення безпечних умов для праці співробітників, дотримання норм психофізіології праці, ергономіки, технічної естетики, кадрова безпека.

Соціальний розвиток та соціальне партнерство: організація харчування, медичного і побутового обслуговування, відпочинку та культурно-оздоровчих заходів, управління конфліктами та стресами, організація соціального страхування.

На сучасних конкурентних ринках головним є якість продукції, тобто система управління якістю, функціонування якої залежить від найманих працівників, їх кваліфікації, здатності постійно навчатися і вдосконалювати свої знання і вміння. Низький кваліфікаційний рівень найманих працівників є однією з головних причин слабкої конкурентоспроможності підприємства, що впливає на прибутки підприємства і обмежує фінансові можливості для підвищення кваліфікації і розвитку персоналу. Що обумовлює необхідність приділення особливої уваги стратегії розвитку персоналу підприємства на ґрунті формування відповідної організаційної культури.

На сучасному етапі розвитку ринку і суспільства якість людського капіталу - головна цінність і перевага в конкурентній боротьбі. Підприємство повинно сприяти розвитку найманих працівників, через те, що розвиток персоналу забезпечує розвиток підприємства. Здатність підприємства навчатися і розвиватися швидше за своїх конкурентів є джерелом його соціальних, стратегічних і економічних переваг.

Управління персоналом як вид діяльності - це управління живою працею, людьми, найбільш складним і перспективним, потенційно

невичерпним ресурсом підприємства, у вирішальному ступені визначальна ефективність діяльності, конкурентоздатність організації.

Сучасні технології управління персоналом, що ґрунтуються на основі взаємодії «менеджер-підлегли», включають:

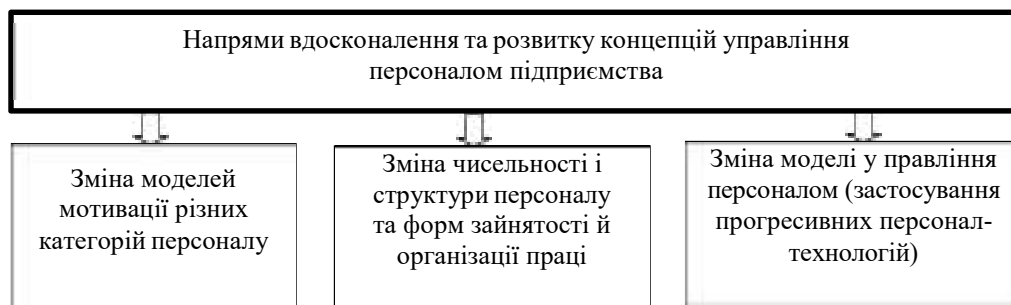
1) тренінг, який відрізняється мінімальною кількістю теорій та «опором» на практику, «відпрацюванням» конкретних навичок [2];

2) професійні консультації, якщо вони необхідні для вирішення конкретних проблем, але персоналу не вистачає спеціальних знань;

3) наставництво (менторство), передбачає просування вже існуючих знань або професійних навичок та можливостей навчання на робочому місці;

4) коучинг, що допомагає усвідомити працівнику його цілі, причини удач і невдач і визначити напрям зміни поведінки.

Сучасна концепція управління персоналом на підприємстві базується на нових підходах до управління. Особливо можна відзначити гуманістичний підхід як найбільш зручний для всіх сторін робочого процесу [5]. Перехід до гуманістичного підходу в управлінні дасть змогу вирішити проблему нарощення інтелектуального капіталу підприємств в Україні.

Напрями вдосконалення та розвитку концепцій управління персоналом на підприємстві

Розвиток персоналу повинен бути безперервним, включаючи в себе професійне навчання і підвищення кваліфікації.

Одним з основних напрямів розвитку персоналу підприємств є організація взаємопов'язаних процесів розвитку конкурентоспроможних і особистісних здібностей найманого працівника. Розвиток персоналу сприяє зростанню умінь, навичок, знань працівника, підвищує його інтелектуальний, духовний, професійний рівень, все це в свою чергу підвищує конкурентоспроможність найманого працівника на ринку праці.

Однією з причин недостатнього приділення уваги розвитку персоналу є те, що підготовка кадрів в межах підприємства потребує власних засобів, яких не вистачає у підприємства.

Ще однією причиною недостатнього розвитку підготовки кадрів на підприємстві є небажання управлінців витратити кошти на навчання

персоналу, через можливу зміну роботи останніми, власне побоювання втратити витрачені кошти.

Також залишаються недостатньо розробленими питання щодо оптимізації витрат в управлінні розвитком персоналом в контексті дослідження механізму обґрунтування та структури витрат на інноваційну діяльність підприємств, що поєднує їх функціональні сфери, зокрема маркетинг, виробництво, організаційну структуру.

Список використаних джерел:

1. Ведерніков М.Д., Чернушкіна О. О., Мантур- Чубата О. С. Сучасні технології управління персоналом : компетенційний підхід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 19. Ч. 1. С. 39-43.
2. Гавриш О.А., Довгань Л.Є., Крейдич І.М., Семенченко Н.В. Технології управління персоналом: монографія. Київ : НТУУ « КПІ імені Ігоря Сікорського», 2017. 528 с.
3. Григор'єва О.В., Неділько Н.В. Зарубіжний та вітчизняний досвід управління персоналом підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 30, Ч. 1. С. 74-77.
4. Криворучко О.М., Водолажська Т.О. Управління персоналом підприємства: навчальний посібник. Харків : ХНАДУ. 2016. 200 с.
5. Лизунова О.М., Іщенко Я.Г., Кондрашова Г.В. Використання інноваційних методів управління персоналом підприємства. *Економіка та суспільство: Мукачівський державний університет*. — 2018. — Вип.14. — С.448—456.
6. Шаповал О. Управління персоналом: навчальний посібник. Харків: НАНГУ, 2015. 295 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Старикова Ганна Віталіївна

аспірант 4 курсу, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Повна інтеграція України в європейське політичне та економічне середовище потребує подальшої демократизації суспільних процесів. Вирішення цих проблем на місцевому рівні є проблематичним, оскільки в цьому є низка перешкод. У наш час громадяни стали байдуже ставитися до громадських проблем, що виникають. При цьому органи місцевого самоврядування в особі представників територіальної громади не хочуть

звертатися до населення як рівноправного партнера. Посадові особи та органи місцевого самоврядування здебільшого не підтримують ініціативи громадян, не сприяють населенню у реалізації інститутів самої проблеми, а також не роз'яснюють їм питання у безпосередньому здійсненні місцевої влади. Виходячи з усього перерахованого, можна говорити про те, що проблеми є, але їх повне вирішення не можливе як з боку громадян, так і зі сторони органів влади.

Виміряти ефективність механізму публічного управління можливо виключно системою показників для моніторингу його діяльності, при цьому індикатори визначаються з використанням сукупності кількох методик. При виборі методик та підходів для оцінки ефективності управління необхідно враховувати умови та фактори функціонування конкретної територіальної громади, оскільки при розробці критеріїв та показників важливо відповідати об'єкту публічного управління.

Основою процесів демократизації публічного управління є людський фактор, який ґрунтовно впливає на головні тенденції в публічному просторі шляхом індивідуального ставлення працівника до справи, в результаті чого можна визначити рівень ефективності державно-управлінської діяльності. Доцільно зауважити, що процеси демократизації публічної влади як на державному рівні, так і на регіональному рівні актуалізуються у зв'язку з інституційними трансформаціями, що відбуваються на регіональному та субрегіональному рівнях [1].

Практика засвідчує, що підвищення ефективності адміністративних структур органів місцевого самоврядування, що лежить в основі демократизації публічного управління, можна досягти за рахунок:

- 1) визначення оптимальних параметрів функціонування адміністративних структур публічного управління;
- 2) організаційних змін у структурі органів місцевого самоврядування через проектування та впровадження сучасних технологічних процедур для державного, зокрема публічного управління;
- 3) проведення оптимізації організаційних структур органів місцевого самоврядування;
- 4) цифровізації органів місцевого самоврядування та підвищення їх фінансової та організаційної збалансованості функціонування;
- 5) розширення інструментарію демократії участі (наразі йдеться про те, що в різних територіальних громадах демократія участі застосовуватиметься у різному ступені: а) розміщення на офіційному веб-сайті міської/сільської/селищної ради результатів поіменних голосувань депутатів; б) форм запиту на публічну інформацію; в) статуту територіальної громади, який визначає порядки організації громадських слухань та проведення загальних зборів громадян за місцем проживання; г) можливість електронних звернень через офіційний веб-сайт до

міської/сільської/селищної ради; д) визначення порядку внесення на розгляд ради місцевої ініціативи).

Список використаних джерел:

1. Безена І. М., Сиченко В. В., Рибкіна С. О. Механізми демократизації публічного управління і кар'єрний розвиток посадовців органів влади: регіональний аспект. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 2 (25). С. 50-57.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ 3-Д ДРУКУ

Тихоненко Антон Валерійович

студент, Механіко-машинобудівний інститут, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

З кожним роком перспективи 3Д-друку стають все більш позитивними - кожен звіт, опублікований за останнє десятиліття, досліджує його потенціал, але не бере до уваги як 3Д друк трансформувач частину виробничого процесу.

Сьогодні адитивні технології застосовують у широкій області з різними існуючими методами. Доступність матеріалів для 3Д друку з роками неухильно зростала, по суті майже будь який матеріал можна повторно піддати затвердінню – це є безумовно перевагою цієї технології. Але вже зараз через зростання конкуренції виникає фактичне зниження вартості друку. Крім того АТ має високу гнучкість за рахунок, того що окрім витратних матеріалів і власне АТ-машини, необхідна лише 3д модель. Відносно низькі фіксовані витрати на принтера і налаштування в поєднанні з економічною доцільністю виробництва невеликих партій, потенційно дозволить скоротити місцеве виробництво [1]. Як результат перевага виробництва в країнах з низькою заробітньою платою може змінитися в довгостроковій перспективі що означає зникнення залежності від місця перебування 3Д поліграфії.

Також стверджується, що успішна експлуатація сучасного виробництва може бути реалізована за допомогою узгодженої бізнес-стратегії, яка регулярно адаптується до зміни в технологіях та попиті. Тобто фірмам потрібні скоординовані рішення щодо її витратного ланцюга (робота маркетингу, виробництва, логістики) для оптимізації свого прибутку в умовах швидкої зміни бізнес середовища.

Такі приклади бізнесу, як логістична компанія UPS або La Poste [2], яка почала пропозиції 3Д поліграфічних послуг базують свою модель на

основі використання мультипродукту. Отже компанія здатна контролювати набір рішень у маркетингу, дизайні, виробництві, розробці та організації при зіткненні з параметрами, пов'язаними з попитом на продукт, експлуатаційними витратами, капітальні витрати та час.

Загалом прибуток підприємства виходить з його загального операційного прибутку за вирахуванням постійних витрат, які складаються з витрат на налаштування принтерів, дизайн продукту та капітальні витрати.

Гнучкість «функції прибутку» включає наступне:

- Попит зростає із зниженням цін і вищою якістю.
- Попит зменшується зі збільшенням часу на виконання замовлення.
- Середній рівень оборотних коштів пропорційний попиту і антипропорційний до кількості установок
- Кожен редизайн або вдосконалення продукту спричиняє витрати на проектування та додаткові витрати на налаштування

Як результат використання адитивних технологій дало можливість фірмам виготовляти продукцію без великих витрат та вільно поділяти сфери виробництва.

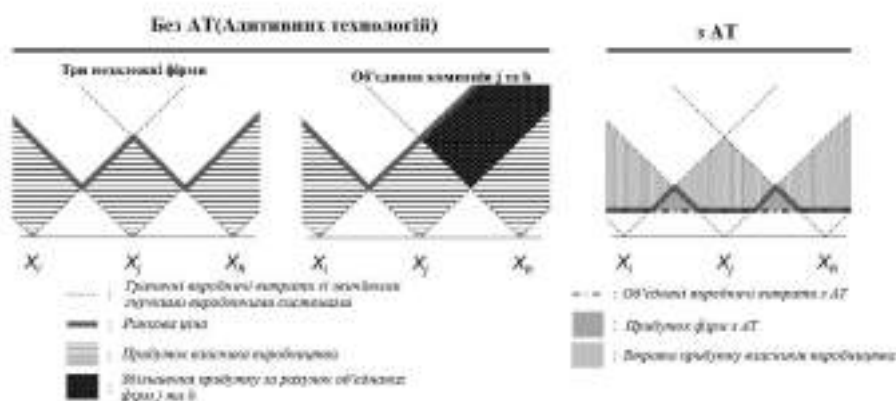

Рис. 1 Ринкова ціна та прибуток виробників продукту без/з АТ

Дана модель Рис.1 показує наочний приклад впливу АТ на структуру ринку. Оскільки граничні витрати фірми з АТ більші ніж зі звичайними гнучкими системами, тому що цей учасник може охопити весь простір продукту при виході на ринок і стикається лише з одноразовими непоправними витратами на необхідні ресурси для друку і тд. Головний стимул для створення компанії з технологією АТ може стати можливість отримати одноразовий прибуток який перевищуватиме безповоротні витрати виходу на ринок [2].

Таким чином вплив на ринок, як і передбачалось: риночна ціна зменшується, Оскільки граничні витрати з АТ збільшується, а ті компанії що залишаються зі звичайними технологіями –залишається лідером витрат на ринку 3д друку [3].

Висновки: впровадження адитивних технологій у виробленні продуктів, дають змогу не стояти на місці бізнесу і завжди бути економічно активним учасником на ринку, адже в будь який час має можливість адаптуватись під зміни, що звісно стало можливо лише недавно після розвитку 3Д технологій .

Список використаних джерел:

- 1 Top 3D Printing Challenges (And How to Overcome Them) <https://www.jabil.com/blog/overcoming-top-3d-printing-challenges.html>
2. Economic Perspectives on 3D Printing, Prof. Dr Frank T.Piller , Prof. Dr Daniel Wentzel, 2015 - 100p.
- 3 Discover 15 Great 3D Printing Business Ideas, <https://www.sculpteo.com/en/3d-learning-hub/3d-printing-business/15-3d-printing-business-ideas/>

АНАЛІЗ МАЙНА ТА ДЖЕРЕЛ ЙОГО УТВОРЕННЯ ХІМІЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ДНІПРОАЗОТ»

Хмелюк Альона Василівна

кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів та обліку, Дніпровський державний технічний університет

Гук Олександра Костянтинівна

здобувачка групи ФБС-18-1д, Дніпровський державний технічний університет

Безперечно, головним аспектом діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є управління активами та джерелами його утворення, відповідно. В системі комплексного фінансового аналізу саме оцінка динамічних змін активу та пасиву і є апіорним етапом дослідження. Саме такі дослідження і є причинно-наслідковими для висновків з оцінки платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості суб'єкта господарювання. Зауважимо, що існує багато підходів до визначення фінансової стійкості підприємства. На жаль, не розроблено універсальних індикаторів для оцінки компаній за видами підприємств (велике, середнє, мале, мікропідприємство). Проте більшість провідних вітчизняних економістів загалом розуміють фінансову стабільність як здатність підприємства забезпечити свій стабільний розвиток переважно за рахунок власного капіталу, зберігаючи при цьому платоспроможність та кредитоспроможність навіть у кризових ситуаціях [1].

Проблема здійснення оцінки фінансового стану та виявлення резервів його оздоровлення є особливо актуальною в сучасних умовах економічних відносин, які в Україні характеризують як кризові через політичну нестабільність (загострення ситуації в зоні АТО) та певні економічні коливання, що виникають через поширення світової пандемії. Так, відбувається зниження рентабельності виробництва та реалізації, крім того, під впливом несприятливих зовнішніх умов багато підприємств були змушені закритися.

Дослідження виконано за матеріалами достовірної фінансової звітності АТ «ДНПРОАЗОТ» [2]. Основним предметом діяльності підприємства є виробництво різноманітної хімічної продукції (мінеральних добрив, кислот, луги, продуктів хлорорганічного синтезу) та її комплексне використання шляхом переробки у споживчі товари, включаючи товари народного споживання або комплектуючі вироби до них; збут виробленої продукції та здійснення комерційної діяльності шляхом утворення власної системи збуто-постачальних підрозділів; зовнішньоекономічна діяльність відповідно до вимог чинного законодавства.

АТ «ДНПРОАЗОТ» — одне з найбільших підприємств хімічної промисловості України. Сьогодні АТ "ДНПРОАЗОТ" є єдиним підприємством з виробництва рідкого хлору, який застосовується для стерилізації питної води і очищення стічних вод.

Підприємство є провідним постачальником: мінеральних добрив (аміак, карбамід і аміачна вода); продуктів базової хімії (їдкою натрію і синтетичної соляної кислоти); гіпохлорита натрію; товарів народного споживання.

Продукція, яку вони випускають, користується постійним попитом у сільському господарстві, хімічній, енергетичній галузях, у чорній і кольоровій металургії, машинобудуванні, і в багатьох інших галузях народного господарства. Компанія постійно вдосконалюється в галузі промислової та екологічної безпеки, охорони праці, орієнтуючись на кращий світовий досвід і спираючись на власні інноваційні розробки.

Накопичене виробництво та технічний потенціал сьогодні дозволяють випускати продукцію на рівні якості найкращих світових лідерів. Репутацію компанії як чесного та надійного партнера підтверджують не лише ділові кола України, а й партнери із Західної та Східної Європи, Південної Америки, Азіатсько-Тихоокеанського регіону, країн СНД та Балтії [2].

Як уже було відмічене, що апріорним аналізом комплексного дослідження фінансового стану підприємства структурно-динамічний аналіз майна підприємства.

Результати оцінки стану активів і пасивів підприємства, методом горизонтального та вертикального аналізу представлено в табл.1.

Таблиця 1. Горизонтальний та вертикальний аналіз активу Балансу АТ «ДНІПРОАЗОТ» за 2020 рік

Показники	Горизонтальний аналіз				Вертикальний аналіз		
	На початок періоду	На кінець періоду	Абсолютна зміна, тис. грн	Коефіцієнт, %	Питома вага на п. п., %	Питома вага на п. к., %	Структурні зрушення, п. п.
1. Валюта балансу	2255194	2749290	494096	122	100	100	-
2. Необоротні активи	1056615	986160	-70455	93	47	36	-11
3. Оборотні активи	1198579	1763170	564591	147	53	64	11
4. Дебіторська заборгованість	89315	118122	28807	132	4	4	0
5. Грошові кошти	52977	281574	228597	532	2	10	8
6. Необоротні активи на утримуванні для продажу	-	-	-	-	-	-	-

Джерело: особисті розрахунки авторів за даними фінансової звітності [2]

На кінець періоду 2020 року валюта балансу зменшилась на 494096 тис. грн., що сигналізує про певне згортання господарської діяльності підприємства.

Сума необоротних активів на початку року становила 1056615 тис. грн, що на 70455 тис. грн менше ніж наприкінці аналізованого періоду. Також, відбувається, збільшення оборотних активів на 564591 тис. грн та дебіторської заборгованості на 28807 тис. грн.

Грошові кошти збільшились на 228597 тис. грн. наприкінці року. Необоротні активи утримувані для продажу залишаються незмінними, вірніше вони відсутні.

Після фрагментарної оцінки складу активу хімічного підприємства на основні абсолютних показників перейдемо до більш ґрунтовного аналізу на основі відносних показників. Таким аналізом є оцінка ліквідності активів підприємства. Для оцінки здатності підприємства гасити свої короткострокові позики розрахуємо показники ліквідності. Значення цих показників представлено у табл. 2.

Таблиця 2. Аналіз ліквідності та платоспроможності АТ "ДНПРОАЗОТ" за 2019 - 2020 рр.

Показник ліквідності	2019 рік	2020 рік	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення, %	Рекомендоване значення
1.Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,06	0,34	0,28	165,02	0,15 – 0,2
2.Коефіцієнт поточної ліквідності (швидкої ліквідності)	1,01	1,72	0,71	169,86	0,5 – 0,8
3.Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	1,27	2,1	0,83	598,21	1 - 2

Джерело: особисті розрахунки авторів за даними фінансової звітності [2]

Як свідчать результати розрахунків АТ «ДНПРОАЗОТ» у 2020 році має задовільний стан щодо рівня ліквідності оборотних активів для погашення існуючих зобов'язань. Всі три розраховані показники відповідають рівні рекомендованого нормативного значення.

В першу чергу, маємо відмітити позитивні динамічні зміни сукупності показників ліквідності. Коефіцієнт швидкої ліквідності знаходиться в межах оптимального значення від 0,7 до 0,8. Отже, підприємство може погасити поточні зобов'язання за рахунок грошових коштів та дебіторської заборгованості. Крім того, достатнім значенням для коефіцієнта загальної ліквідності, вважається значення від 1 до 2, тобто АТ «ДНПРОАЗОТ» зможе миттєво погасити поточні зобов'язання за наявними грошовими коштами та іншими оборотними активами.

Таким чином, аналіз складу та динаміки майна хімічного підприємства свідчить про його достатній рівень ліквідності для функціонування підприємства та здійснення відповідних поточних платежів.

Для того, щоб з'ясувати, чи є досліджуване підприємство фінансово стійким чи ні, тобто здійснити оцінку складу джерелутворення майна. розрахуємо коефіцієнти фінансової стійкості (табл. 3).

Таблиця 3. Коефіцієнти фінансової стійкості АТ "ДНПРОАЗОТ" за 2019-2020 рр.

Показник фінансової стійкості	2019 рік	2020 рік	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення, %	Рекомендоване значення
1.Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,42	0,56	0,14	134,26	> 0,5
2.Коефіцієнт заборгованості (фінансової напруги, фінансування)	1,39	0,78	-0,61	56,19	< 0,2
3.Коефіцієнт фінансової стійкості	0,72	1,28	0,56	177,98	0,6 – 0,7
4.Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	-6,87	0,52	7,39	-7,63	> 0,1

Джерело: особисті розрахунки авторів за даними фінансової звітності [2]

Отже, результати розрахунків свідчать, що в 2020 році на підприємстві власний капітал складав 56%, та його рівень збільшився на 34,26% в порівнянні з попереднім періодом. Що характеризує, безумовно покращення стану джерел утворення майна хімічного підприємства. Пропевне покращення свідчить і коефіцієнт фінансової напруги. Так, коефіцієнт фінансової незалежності, який показує, яку частину активів підприємство сформувало за рахунок власних коштів. Критичне значення цього показника становить <0,2, фактичне значення складає 0,78, тобто на 1 гривню власного капіталу припадає 0,78 грн. позичкового. Таким чином, досліджуване підприємство не знаходиться в критичних межах та є фінансово незалежним.

Здійснивши оцінку майна та джерел його утворення маємо, що за період 2019 - 2020 рр. АТ "ДНПРОАЗОТ" має ліквідний баланс, а саме підприємство є платоспроможним та фінансово незалежним від зовнішніх кредиторів.

Список використаних джерел

1. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2002. 360 с.
2. Офіційний сайт ПАТ «ДніпроАзот» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.azot.com.ua/uk/>

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ

Черкас Олена Анатоліївна

кандидат фізико-математичних наук, Дунайський інститут
Національного університету «Одеська морська академія»
м. Ізмаїл, Одеська обл.

Стартапи займають певну нішу у світовій економіці. Вони створюються майже у кожній країні з урахуванням бізнесу, університетів, наукових центрів з єдиною метою впровадити свої інноваційні ідеї чи продукт ринку товарів та послуг.

Дослідженню різних аспектів розвитку стартапів присвячені праці таких учених як Р. Баб'ячок, С. Бланк, К. Бояринова, Л. Гладка, В. Євтушенко, М. Кравченко, М. Кудінова, А. Ковальова, Н. Ситник та ін. Більшість з них досліджують розвиток стартапу тільки з теоретичної точки зору.

Метою цього дослідження є аналіз джерел фінансування 30-и найбільш успішних стартапів, що увійшли до списків Форбс Україна 2021 [1].

Джерела бази дослідження: інформація про фінансування стартапів взята з платформи Crunchbase [2].

Аналіз дозволив виявити таке:

1. Розподіл інвестицій: загальна сума інвестицій склала 1 043,925 млн доларів США: іноземні інвестиції склала 1013,397 млн доларів США (97%), частка українських компаній – 30,625 млн доларів США (3%).

2. Три компанії, що зібрали найбільшу суму інвестицій: Gitlab – 434 млн доларів США (42%), Grammarly – 200 млн доларів США (19%), People.ai 107 млн. доларів США (10%).

3. Реєстрація штаб-квартир стартапу по країнах розподілилася таким чином: 54% розташовані в США, 40% в Україні, 3% в Нігерії, 3% в Угорщині.

4. Стартапи, що розвиваються за рахунок власних коштів: MacPaw (додатки), Jooble (пошук роботи), CEX.IO (криптовалюти), Rocket (доставка), Uklon (перевезення), Readdle (додатки).

5. GitLab – стартап з українським корінням. Посідає перше місце у рейтингу. Пройшов усі етапи розвитку та вийшов на IPO (первинне публічне розміщення акцій).

GitLab – стартап для розробників, співзасновником якого є харків'янин Дмитро Запорожець. Рік заснування: 2011. Штаб-квартира знаходиться у Сан-Франциско (США).

У посівному раунді інвесторами виступила сім'я, а у всіх наступних іноземні венчурні фонди (США, Нідерланди). Серед інвесторів у GitLab немає жодних українських компаній та фондів.

У 11 раундах було зібрано інвестицій на 434 млн доларів США.

На початок 2015 року компанія взяла участь у програмі стартап-акселератора Y Combinator (США).

У 2018 році в раунді D стартап був оцінений у 1,1 млрд доларів США, отримав статус “Єдинорога”, залучивши 100 млн доларів США від Iconiq Capital, GV та Khosla Ventures.

Стартап вийшов на IPO на біржі Nasdaq у жовтні 2021 року. На початок відкритих торгів GitLab капіталізація склала 11 млрд доларів США. Після першого дня торгів акції зросли на 35%, а капіталізація GitLab склала 14,9 млрд доларів США [3].

6. Приклади українських стартапів, що розвиваються в українській стартап екосистемі.

1) Ajax Systems займає 3 місце у рейтингу. Був заснований 2011 року.

Засновник Олександр Конотопський. Продукт Ajax – бездротові датчики безпеки для дому.

Ajax Systems – велика хардверна компанія з трьома R&D-підрозділами та двома заводами в Києві.

У 2 раундах було зібрано інвестицій на 11 млн доларів США: 1 млн доларів США від SMRK (SMRK — український фонд, який займається венчурними інвестиціями у стартапі на різних стадіях розвитку) у 2015 та 10 млн доларів США від Horizon Capital (інвестиційна компанія в Україні та Молдові) у 2019.

2) Liki24.com займає 25 місце у рейтингу. Був заснований 2017 року.

Засновники: Антон Авринський, Сергій Фадєєв, Дмитро Лятамбур, Сергій Клебанов, Володимир Зубенко.

Інвестиції склали 6 млн доларів США.

У посівному раунді стартап розвивався на кошти засновників.

У 2018 році стартапу запропонував гроші перший інвестор — Олександр Ублінських із Dragon Capital (Україна).

У 2018 році Liki24.com виграли конкурс стартапів на IT Arena 2018 і отримали грант на 10 000 доларів.

У 2019 році інвестиційні фонди TA Ventures, Genesis Investments (Україна) та інші бізнес-ангели вклали в стартап 1 млн доларів США.

У липні 2020 року сервіс вийшов на ринок Польщі.

У серпні 2020 року компанія залучила 5 млн доларів США для підтримки й розвитку бізнесу на європейському ринку від Horizon Capital [4].

Висновок

Реєстрація стартапу в США дозволяє легше залучити інвестиції та довести свою ідею до IPO, серійного продукту чи послуги.

Для створення ефективної екосистеми підтримки стартапів в Україні необхідно провадити інтенсивну та довгострокову роботу.

Список використаних джерел:

1. 30 найкращих стартапів. URL: <https://forbes.ua/ratings/30-luchshikh-startapov-02042021-1251>
2. Crunchbase. URL: <https://www.crunchbase.com/>
3. Ari Levy. GitLab jumps 35% in its Nasdaq debut after code-sharing company priced IPO above expected range. URL: <https://www.cnbc.com/2021/10/14/gitlab-jumps-in-nasdaq-debut-after-pricing-ipo-above-expected-range.html>
4. Стартап року - Liki24.com. Розповідаємо його історію. URL: <https://elnews.com.ua/uk/startap-roku-lik24-com-rozpovidayemo-jogo-istoriyu/>

ВАЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Чеховська Валерія Сергіївна

студентка, Запорізький національний університет

Кисільова Інна Юріївна

кандидат фізико-математичних наук, доцент, Запорізький національний університет

У сучасних умовах з кожним роком усе частіше постає питання щодо впровадження ресурсозберігаючих технологій на підприємствах. При можливій кліматичній кризі у недалекому майбутньому, це питання стає все актуальнішим.

Впровадження новітніх технологій на підприємстві підвищує його конкурентоспроможність та виділяє серед інших. Також ресурсозберігаючі технології зменшують собівартість виробництва товарів, що має позитивний економічний ефект для підприємства. Зменщується вплив підприємства на навколишнє середовище, з'являється можливість виробляти якіснішу продукцію у більших обсягах та реалізовувати її на зарубіжних ринках, які стануть доступнішими, оскільки продукція більше відповідає стандартам іноземних країн.

Щоб забезпечити ресурсозбереження виділяють такі основні напрями розвитку маловідходних технологій та безвідходних виробництв:

- запровадження технологій для скорочення етапів переробки, де утворюється найбільша частка відходів;
- розробка та впровадження систем утилізації відходів виробництва, або забезпечення їхнього використання як вторинні матеріальні ресурси;
- створення територіально-виробничих комплексів із замкнутою структурою матеріальних потоків сировини та відходів усередині них [1].

За даними Державної служби статистики України у 2018-2020 роках інноваційно активними були 2281 підприємств, що складає 8,5% від загальної кількості підприємств, у 2016-2018 роках – 8173 підприємства, що складає 28,1% від загальної кількості підприємств. Витрати на інновації у 2020 році склали 23329,63 млн грн, що на 1698,31 млн грн менше, ніж у 2018 році. Якщо говорити про витрати на виконання наукових досліджень і розробок, то у 2020 році вони склали 17022,4 млн грн, коли у 2018 році – 16773,7 млн грн [2].

Як видно із статистики частка інноваційно активних підприємств незначна та зменшується у порівнянні з попередніми роками. Для введення нових технологій необхідні значні фінансові ресурси, яких, на жаль, недостатньо. Тому необхідно залучати кошти від інвесторів, щоб вносити помітні зміни на підприємствах.

Ще однією перешкодою впровадження ресурсозберігаючих технологій є недостатня розвиненість інфраструктури ринку ресурсозбереження. При співпраці даних структур з підприємствами, необхідно враховувати їхню специфіку та розміри бізнесу. Також у керівників та власників підприємств можуть виникнути труднощі щодо оцінки ефективності впровадження технологій. Також може мати негативний вплив низький рівень інформування про новинки на ринку ресурсозберігаючих технологій. Недосконалість законодавчої бази та відсутність механізмів стимулювання стримують процес впровадження новітніх технологій [3].

Впровадження ресурсозберігаючих технологій є важливою складовою стратегії підприємств, що дозволить в подальшому отримати більший прибуток та підвищити конкурентоспроможність.

Список використаних джерел:

1. Буга Н.Ю., Тарановська Ю.М. Роль ресурсозбереження у забезпеченні сталого розвитку підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Випуск 6 (11). С. 308-312.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.12.2021).

3. Шерстюкова К.Ю. Особливості ресурсозбереження в сучасних умовах функціонування підприємств. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Том 2, № 1. С. 138-142.

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ТОВ «VegaPlast»

Шпортько Г.Ю.

*кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
Українського державного університету науки і технологій, м. Дніпро*

Аніщенко Л.О.

*старший викладач, кафедра менеджменту Українського державного
університету науки і технологій, м. Дніпро*

Штефан А.В.

*магістр МН03-16м, ФЕМ, Українського державного університету науки і
технологій, м. Дніпро*

Проблема мотивування персоналу є ключовою функцією управління, однією з найважливіших передумов досягнення стратегічної мети розвитку промислових підприємств за сучасних умов.

Відповідно наявна очевидна потреба у формуванні науково-обґрунтованого механізму мотивації праці на підприємстві, який будучи гнучким, відповідатиме вимогам сучасних умов.

Цілями підприємства ТОВ «VegaPlast» на сьогодні є: підтвердити звання лідера на ринку і зберегти лідируючі позиції протягом тривалого часу; розробити план реалізації на майбутній рік; отримання прибутку; захопити більшу частину ринку (70% - 80%); підвищувати гнучкість виробництва, оперативно впроваджувати нову техніку і технологію; скорочення виробничих витрат і збільшення прибутковості; підвищення гнучкості виробництва; підвищення якості продукції.

При формуванні мотиваційного механізму необхідно комплексно та цілісно підходити до питання матеріальної та нематеріальної складової мотивації. Матеріальне стимулювання спрямовано перш за все на задоволення первинних потреб (фізіологічні), нематеріальне - на задоволення вторинних потреб (психологічні). Лише задоволення потреб нижчого рівня спонукає до подальшого задоволення потреб вищого рівня.

Крім того, для підвищення своєї ефективності система мотивації повинна враховувати як індивідуальні показники діяльності робітника, так

і його структурного підрозділу та підприємства в цілому, що дозволяє максимізувати результативність сформованої системи.

Відповідно, вважаємо, що структура системи мотивації працівника повинна бути націлена на результат і може мати такий вигляд: основна заробітна плата; стимулювання за індивідуальні показники діяльності; стимулювання за результативність діяльності структурного підрозділу; стимулювання за результативність діяльності підприємства в цілому.

При розробці системи базових показників для демонстрації цілей працівникам пропонується застосувати механізми побудови системи збалансованих показників і базових показників ефективності. Варто зауважити, що стратегічні цілі мають бути, представлені чітко і зрозуміло через конкретні завдання та відповідні дії, реалізація яких дозволить досягнути бажані результати.

Гнучкість системи мотивації повинна досягатись дієвими важелями та засобами стимулювання кадрів щодо підвищення їх зацікавленості працювати якісно та продуктивно, досягаючи конкретних вимірюваних результатів (натуральних і вартісних показників, кількості здійсненої праці, її якості тощо).

Список використаних джерел:

1. Колот А.М. Мотивація персоналу: Підручник. - К.: КНЕУ, 2005. - 337 с.
2. Менеджмент персоналу: Навчал. посіб. Вид. 2-ге, без змін / В. М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк та ін.; За заг. ред.. В.М. Данюка, В.М. Летюха. – К.: КНЕУ, 2006. – 398 с.
3. Гончаров Г.О. Структура мотиваційного механізму трудової діяльності // Регіональні перспективи. – 2000. - № 2-3 (9-10). – С.128-129.
4. Цимбалюк С. О. Технології управління персоналом : навч. посіб. / С. О. Цимбалюк. - К. : КНЕУ, 2009. - 399 с.

VIRTUAL LABORATORIES FOR THE REVIEW OF SCIENTIFIC MANAGEMENT OF RECENT PROJECTS IN THE MODELING OF PROFESSIONAL TRAINING OF AIR TRAFFIC SERVICE SPECIALISTS

Sherman Zoya

PhD in Physics and Mathematics, Flight Academy of the National Aviation University

Modern distance learning tendencies in the training of specialists in the aviation industry require greater use of information technology: the use of Internet space, the involvement of interactive technologies. One of the effective virtual tools is the "virtual laboratory" as a software tool for conducting and demonstrating research and science-intensive projects.

Analysis of current research has shown [1, 2] that there is a large number of virtual laboratories that contribute to the information and analytical support of scientific activities, used in the development of methods and software products for scientific purposes. In addition, virtual laboratories are a software and hardware complex of practical use of research results in the design of regulatory and methodological documents, recommendations and manuals.

According to the definition of V.V. Trukhin [3], virtual laboratory is a software tool that allows projects under simplified conditions, without direct contact with the installation. This allows you to work on the project at the same time with the required number of cadets in the distance learning process. K.I. Bogatyrenko considers time to be a significant advantage of virtual laboratory over traditional approaches when working on research projects. It should be noted that virtual laboratory can significantly reduce the time to develop the necessary materials and focus on cadets to study the methods of theory and analysis of the results.

The advantages of virtual laboratory include no need to purchase the necessary equipment. Current lack of funding in many laboratories requires the use of old equipment that does not meet the latest requirements in the information technology industry and sometimes distorts the results of experiments. Ability to model processes, the course of which is not possible without certain equipment, the ability to penetrate processes that occur at a different scale with different values of input data and economies of scale are integral components of research and science-intensive projects.

When conducting a project in the virtual laboratory, the cadet has the opportunity of individual performance of skills, development of his technical

intelligence and responsibility. This forms a competence that can not but affect the development of cadet independence.

The main value of virtual laboratories is its content. Virtual processes, which reflect a certain physical process on the computer screen, are always secondary in accordance with the subject reality. This ensures the reality of the material world, where it is objective. It was noted by the director of the Center for Vitalistics of the Human Institute РАН, the doctor of psychological sciences, Professor M. A. Nosov, that the virtual reality is produced due to the activity of any reality which is exterior to it. Therefore, it should be noted that the results of virtual laboratory must undergo a certain two-stage analysis for the transition from the information received during virtual laboratory operation to the formulation of a fact. M. A. Hosov noted that the virtual reality has the features of reality, which is relevant only "here and now", that is, only when the virtual process is launched. Thus, virtual laboratory is a computer program that ensures the existence of a "virtual laboratory " and is an active feature of "here and there".

Formulation of adequate conclusions of a relatively real scientific fact, such as completeness, sufficiency, unambiguity determines the level of preparation of a mathematical model, which is a process. The mathematical model participates in the management of events with "virtual" objects, which is carried out by the cadet in the process of performing virtual laboratory.

References:

1. Галелюка І.Б. Віртуальні лабораторії автоматизованого проектування як інструмент міждисциплінарних досліджень: передумови створення // Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія. – 2009. – №1(14). – С.33-38.
2. Мазур М.П. Особливості розробки віртуальних практичних інтерактивних засобів навчальних дисциплін для дистанційного навчання / М. П. Мазур, С. С. Петровський, М. Л. Яновський. // Інформаційні технології в освіті: Збірник наукових праць. – 2010. – С. 40–46.
3. Трухин А.В. Об использовании виртуальных лабораторий в образовании // Открытое и дистанционное образование. – 2002. – № 4 (8). – С. 81–82.
4. Юрченко, А. Віртуальна лабораторія як складова сучасного експерименту / А. Юрченко, Ю. Хворостіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. – №2 (39). – С. 281–283.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кочедикова Альона Євгенівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і маркетингу,
Бориспільського інституту муніципального менеджменту при МАУП*

Родина Віталій Ярославович

*магістр Бориспільського інституту муніципального менеджменту при
МАУП*

Наразі, інформаційні технології активно впливають як на економіку держави, так і на повсякденне життя людей. Етапи якісного розвитку більшості галузей і державного керування пов'язані з упровадженням інформаційних технологій.

Невід'ємною частиною повсякденного життя вже стали комунікації й пошук інформації з використанням мережі "Інтернет", а також спілкування у соціальних мережах. В той же час інформаційні технології з кожним роком відкривають усе більш широкі перспективи для підвищення ефективності бізнесу і якості життя громадян.

Світовий досвід показує, що конкурентоспроможність національної економіки в цілому пов'язана з розвитком інформаційних технологій, так як індекс конкурентоспроможності економіки держав має високий рівень кореляції з індексом розвитку у країнах інформаційно-комунікаційних технологій.

Вітчизняна галузь інформаційних технологій представлена сервісними компаніями, що спеціалізуються на розробці, тестуванні й супроводі замовленого програмного забезпечення. Як свідчить практика, сервісні компанії працюють не тільки на внутрішньому ринку, але й на ринках Європи, США та інших країн, при чому сервісний сегмент забезпечує високий рівень гнучкості при вирішенні завдань впровадження інформаційних систем і необхідний для комплексного розвитку галузі в цілому.

Як свідчать численні дослідження, рівень використовуваних технологій і продуктивність праці відстають від світових стандартів, українські виробники на світовому ринку практично не представлені, при цьому в області програмного забезпечення в зазначеній сфері вітчизняними компаніями створені прецеденти успіху на світовій арені.

Ще одним важливим і зростаючим сегментом, що має відношення до національної галузі інформаційних технологій, є обробка інформації й надання сервісів на сайтах у мережі "Інтернет", включаючи надання послуг із програмування, доступ до розважального контенту й надання

послуг у режимі реального часу, а також значна кількість програмних продуктів, що зменшує, або ж нівелює корупційну складову та покращує якісний рівень життя населення.

У той же час варто відмітити доступ до своєї продукції інтернет-компанії надають безкоштовно, а основним джерелом їх доходу є онлайн-платежі та реклама.

Доцільним є нагадати, незначна частка представників вітчизняної галузі інформаційних технологій на глобальному ринку, наразі, не сприяє посиленню їх позицій у майбутньому.

Серед факторів, що обмежують розвиток інформаційних технологій доцільним є відмітити:

- дефіцит кадрів та недостатній рівень їх підготовки;
- історичне відставання по окремим основним напрямкам;
- недосконалість інституціональних умов ведення бізнесу;
- недостатній попит на інформаційні технології з боку держави;
- слабе використання можливостей державно-приватного партнерства в області навчання і подальших досліджень.

Необхідними умовами збільшення внеску України у світовий ринок і зміцнення її позицій у глобальному поділі праці в галузі інформаційних технологій є реалізація системного підходу до поліпшення умов задля розвитку галузі при збереженні можливостей її вільного ринкового розвитку, продовження інформатизації всіх галузей економіки, зниження адміністративних бар'єрів для ведення бізнесу й розвиток телекомунікаційної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Юрченко І.В., Сікора В.С. Інформатика та програмування. Частина 2.– Чернівці: Видавець Яворський С.Н., 2015.– 210 с.
2. Програмування. Практикум / Укл.: Семенюк А.Д., Сопронюк Ф.О. – Чернівці: Рута, 2001.– 143 с.
3. Фаронов В.В. Delphi. Программирование на языке высокого уровня.– СПб.: Питер, 2004.– 640 с.
4. Семчук А.Р., Юрченко І.В. Економічна інформатика. Навчальний посібник.– Чернівці: МВІЦ "Місто", 2008.– 426 с.

ПРО ОПТИМАЛЬНЕ КЕРУВАННЯ СТРУКТУРОЮ ПОРТФЕЛЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Кулян Віктор Романович

кандидат технічних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Юнькова Олена Олександрівна

кандидат фізико-математичних наук, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Коробова Марина Віталіївна

кандидат фізико-математичних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Постановка задачі про оптимізацію портфеля акцій.

Для розв'язання та аналізу прикладних задач портфельного інвестування існує широкий спектр підходів [1-3]. Значна їх частина передбачає активне застосування методів технічного та фундаментального аналізу, які дають можливість визначити динаміку ринкової вартості акції у майбутньому. Такі правила побудови прогнозу, в силу добре розроблених математичних формалізацій і підходів та відносно не складної практичної реалізації, активно розвиваються і ефективно застосовуються при прийнятті оптимальних рішень.

Математична задача побудови оптимальної динаміки портфеля акцій у найбільш загальній постановці Г. Марковиця має вигляд [1].

$$\begin{cases} r^T x \rightarrow \max_x \\ x^T V x \rightarrow \min_x \\ I^T x = 1 \\ x_i \geq 0, i = \overline{1, n}. \end{cases} \quad (1)$$

Згідно Г. Марковицю, критерії в задачі є суперечливими, тобто покращення результату за одним з них веде до погіршення за іншим. Кроком, який може наблизити формулювання задачі (1) до потреб практичного інвестування, є розбиття двокритеріальної задачі на дві однокритеріальні, перша з яких передбачає оптимізацію ризику при заданому рівні очікуваної прибутковості на обраний момент часу $r_p(T)$, а друга - оптимізацію очікуваної прибутковості для визначеного інвестором "оптимального" рівня ризику портфеля τ_p . У деяких випадках такі математичні постановки задач нелінійного програмування дозволяють отримати аналітичні розв'язки [2], але часто при цьому не розглядаються суттєві особливості, які полягають у тому, що на кожному кроці

розв'язання задачі про диверсифікацію портфеля акцій необхідно враховувати як бюджетні, так і інструментальні обмеження.

$$x_i(t) \in X(t), i = \overline{1, n}. \quad (2)$$

Тут $X(t)$ – обмежена замкнута множина допустимих портфелів.

Математична модель формування динаміки ринкової вартості портфеля акцій [1], [2] у загальному вигляді може бути записана так

Тут r_i – очікувана ринкова вартість i -тої акції; r_p – очікувана ринкова вартість інвестиційного портфеля; x_i – частка акцій i -того виду у портфелі, $i = \overline{1, n}$; V – коваріаційна матриця ($n \times n$); I – одиничний вектор t – час; α – вектор параметрів у моделі динаміки ринкової вартості однієї акції.

Задача про побудову оптимальної траєкторії динаміки ринкової вартості портфеля акцій.

Дано: математична модель динаміки формування ринкової вартості інвестиційного портфеля (3); бажаний рівень прибутковості портфеля у момент часу T $r_p(T) = r_{pr}$; часовий інтервал $t \in [t_0, T]$; обмеження на керування $x(t_i) \in X(t)$; критерій якості

$$J(x(t)) = \int_{t_0}^T (r_p(t) - r_p(T))^2 dt + \Phi(r_p(t_0)) \rightarrow \min_{x(t) \in X(t)}.$$

Необхідно: визначити вектор $x(t_0)$ та, відповідно, $r_p(t_0)$. Вектор x описує частки акцій різних видів у портфелі і є таким $x = (x_1, x_2, \dots, x_n)^T$.

Для розв'язання поставленої вище задачі оптимального керування із одним закріпленим кінцем траєкторії та фіксованим часом застосуємо принцип максимуму. В результаті отримаємо можливість визначити $x(t_0)$ і на його основі $r_p(t_0)$. Функція Гамільтона матиме вигляд

$$H(r_p(t), \psi(t), t, x(t)) = -(r_p(t) - r_p(T))^2 + \psi(t) \times f(r_p, x_i, \dot{x}_i, r_i, \dot{r}_i).$$

Необхідна умова її оптимальності за керуванням є такою

$$\frac{\partial (-(r_p(t) - r_p(T))^2 + \psi(t) * f(r_p, x_i, \dot{x}_i, r_i, \dot{r}_i))}{\partial x_i} = 0, \quad i = \overline{1, n}.$$

Розв'язком останнього рівняння є функція керувань портфелем $x^*(\psi(t), r_p(t), t)$. Побудуємо спряжену систему у вигляді

$$\dot{\psi}(t) = -2(r_p(t) - r_p(T)) + \psi(t) \times f'_{r_p}(r_p, x_i, \dot{x}_i, r_i, \dot{r}_i).$$

Сформуємо умову трансверсальності на лівому кінці траєкторії

$$\psi(t_0) = -\frac{\partial \Phi(r_p(t_0))}{\partial r_p}.$$

Крайова задача принципу максимуму матиме вигляд

$$\begin{cases} \dot{\psi}(t) = -2(r_p(t) - r_p(T)) + \psi(t) \times f'_{r_p}((r_p, x_i, \dot{x}_i, r_i, \dot{r}_i)) \\ \dot{r}_p(t) = f(r_p, x_i, \dot{x}_i, r_i, \dot{r}_i) \end{cases}$$

за відомих значень $\psi(t_0), r_p(T)$.

Розв'язком крайової задачі будуть функції $x(t)$ і $\psi(t)$, на основі яких будується оптимальний процес.

Задача про оптимальну диверсифікацію портфеля акцій.

“Програмна” траєкторія, з огляду на властивості прикладної задачі, може бути сформульована дослідником і змістом її буде бажаний рівень очікуваної прибутковості інвестиційного портфеля у визначений на обраному інтервалі момент часу. Позначимо її $r_p^*(t)$, $t \in [t_0, T]$ Формально постановка задачі може бути такою: для математичної моделі (3), за умов

$$r_p(t_0) = r_{p_0}, r_p(T) = r_{p_T}, t \in [t_0, T] \quad (4)$$

та критерія якості

$$J(r_p(t), t) = \int_{t_0}^T (r_p(t) - r_p^*(t))^2 dt \quad (5)$$

визначити функцію $r_p(t)$, яка на заданому інтервалі часу надаватиме оптимального значення критерію якості (5) та задовольнятиме умови (4).

Для розв'язання задачі (3), (4), (5) як задачі оптимального керування із двома закріпленими кінцями траєкторії та фіксованим часом, застосуємо процедуру принципу максимуму. Побудуємо функцію Гамільтона

$$H(\psi(t), t, u(t)) = -(r_p(t) - r^*(t))^2 + \psi(t) \times f(r_p, x_i, \dot{x}_i, r_i, \dot{r}_i),$$

$$\frac{\partial (-(r_p(t) - r^*(t))^2 + \psi(t) * f(r_p, x_i, \dot{x}_i, r_i, \dot{r}_i))}{\partial r_i} = 0, \quad i = \overline{1, n}.$$

Розв'язком останнього рівняння є функція керування портфелем $x^*(t)$. Крайова задача принципу максимуму матиме вигляд за умов (4).

$$\begin{cases} \dot{\psi}(t) = -2(r_p(t) - r^*(t)) + \psi(t) * f'_{r_p}((r_p, x_i, \dot{x}_i, r_i, \dot{r}_i)) \\ \dot{r}_p(t) = f(r_p, x_i, \dot{x}_i, r_i, \dot{r}_i) \end{cases}$$

Розв'язавши побудовану систему звичайних диференціальних рівнянь, визначимо функції $r_p(t)$, $\psi(t)$, які, будучи підставленими у розв'язок рівняння (3), дадуть можливість визначити структуру оптимального інвестиційного портфеля на вибраному інтервалі часу. Загальна задача Г. Марковиця оптимізації портфеля ризикованих активів (1) передбачає врахування і іншого критерія – ризикованості. У роботі [3] для її розв'язання пропонується скористатись множинами допустимих та ефективних портфелів.

Список використаних джерел:

1. Шарп У. Инвестиции / Уильям Ф. Шарп, Гордон Дж. Александер, Джеффри В. Бэйли. – Москва: Инфра-М, 1999. – С.1027.
2. Гаращенко Ф.Г. Качественный анализ математических моделей инвестиционного менеджмента / Кулян В.Р., Рутицкая В.В. // Кибернетика и вычислительная техника. – 2005. – №148. – С. 3-10.

3. Fedir G. Garashchenko, Viktor R. Kulian, Vladislava V. Rutitskaya Modelling and Analysis of Investment Trends. // Journal of Automation and Information. –New York, Connecticut. -2011. –v. 43, issue 12, -P.48-58.

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЇ ІМПОРТУ ХІМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ДО УКРАЇНИ

Натяжний Ярослав Михайлович

студент, група ХН-82, хіміко-технологічний факультет, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

УДК 658.338

Основним фактором, який забезпечує стабільне функціонування інтернаціонального господарства – міжнародна торгівля. Ваговою складовою даного виду торгівлі є імпорт. Згідно зі статтею 74 митного кодексу України, імпорт є митним режимом, відповідно до якого іноземні товари після сплати всіх митних платежів, встановлених законами України на імпорт цих товарів, та виконання усіх необхідних митних формальностей випускаються для вільного обігу на митній території України.

Жодна країна в світі не здатна покрити власну потребу в хімічних речовинах і Україна не є винятком. Основні сектори хімічної продукції, котрі імпортуються до країни – нафтохімічна, фармацевтична та мінеральних добрив. Останній сегмент пов'язаний з наявністю всіх передумов для повномасштабного виробництва сільськогосподарських продуктів, а саме: надзвичайна родючість ґрунтів, дешевизна оренди землі та ін. На даний момент в Україні швидко зростає ринок добрив, де частка імпорту продукції складає понад 60 % від загальних потреб.

Аналізуючи зміни імпорту хімічної продукції, що відбулися у період з 2017 по 2020 рік частки у структурі хімічного імпорту таких країн як Туреччина, Польща, Литва, Китай, Білорусь бачимо, що збільшилися на 1, 2, 2, 3, 1 та 4 %, відповідно; про це свідчать дані, представлені на рис. 1. Стабільні позиції на вітчизняному ринку займають Угорщина (3 %), Франція (5 %), Бельгія (2 %), Італія (3 %), США (3 %), Німеччина (11 %). Спаду же зазнала Російська Федерація, частка якої зменшилася на 13 %, що великою мірою пов'язано з політичною ситуацією.

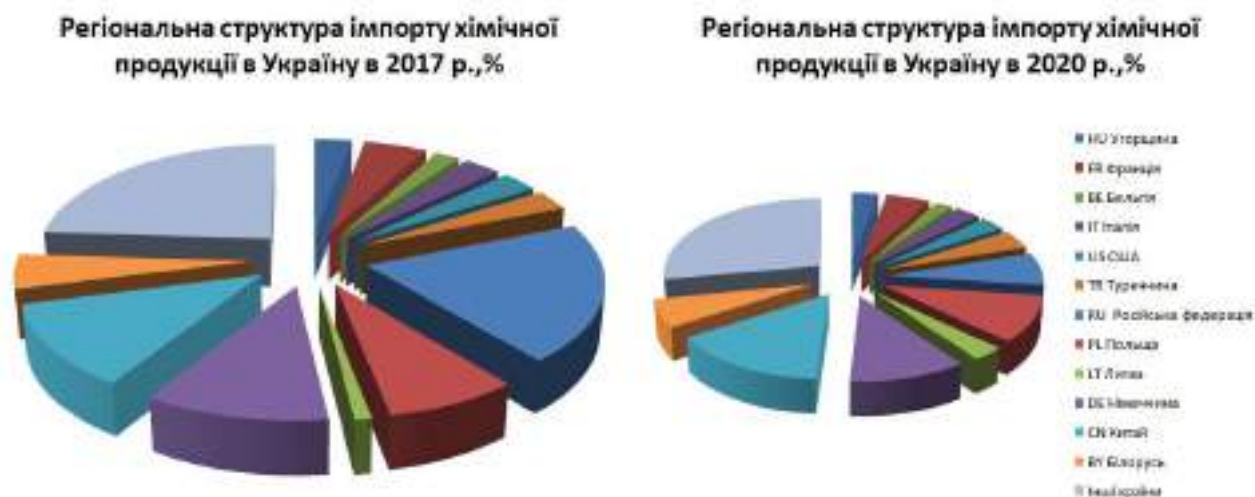

Рис.1

Український ринок хімічної продукції розглядається багатьма країнами з потужною хімічною промисловістю, як перспективний та преміальний сегмент, що здатен поглинути їхні товари. Компанії постачальники сировини, хімічних допоміжних матеріалів та кінцевої хімічної продукції створюють умови, що українські виробництва та споживачі все більше використовують їхню імпортовану продукцію. Проте таку ситуацію не можна розглядати, як однозначно негативну, оскільки до України у великих обсягах поставляються високотехнологічні хімічні товари, що виробляється за сучасними міжнародними та європейськими стандартами, розробленими на основі якісних технічних вимог та норм хімічної безпеки, тим паче частина цієї продукції в Україні не виробляється. Ми рекомендуємо розробити стратегію розвитку хімічної галузі, де зазначить про створення аналогічних високотехнологічних виробництв на нульових платформах або ж проведення модернізації існуючих хімічних виробництв, які б забезпечили випуск в Україні конкурентної продукції для цивілізованого та паритетного суперництва на внутрішньому товарному ринку.

Список використаних джерел:

1. Ковеня Т. В. Хімічна промисловість та хімічний ринок України у 2020 році: факти, оцінка стану, тенденції, прогноз / Т. В. Ковеня. – Черкаси: Черкаський НДІТЕХІМ, 2021. – 54 с.
2. Краснодєд Т. Л. Аналіз експортно-імпортних операцій України на сучасному етапі / Т. Л. Краснодєд // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2018. - Вип. 22(2). - С. 32-35. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_22\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_22(2)_10).

3. Покровська Н.М. Актуальні тенденції інвестування хімічних підприємств України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2021. Вип. 29. С. 167–175. <https://doi.org/10.5281/zenodo>.
4. Пугачевська К. С. ІМПОРТОЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ В УКРАЇНІ [Електронний ресурс] / Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvmdue_2016_1_11.pdf.
5. Офіційний сайт Державного управління статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Науковий керівник: Покровська Наталія Миколаївна кандидат економічних наук, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ДЛЯ ПІДТРИМКИ РІШЕНЬ У МЕДИЧНІЙ СФЕРІ

Панчищенко Максим Дмитрович

здобувач 3 курсу бакалаврату, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Робота містить розгляд побудови інформаційної системи для підтримки рішень у медичній сфері. Отримано ефективне рішення для визначання ймовірних діагнозів пацієнтів без прямої участі медичного персоналу.

На сьогоднішній день, система охорони здоров'я України має великий темп розвитку [1]. Дуже важливим елементом цієї системи є складова взаємодії медичних працівників з пацієнтом, яка має забезпечувати швидкість їх взаємодій для оперативного визначення діагнозів пацієнта та подальшого прийняття рішень на основі отриманої інформації. За допомогою такого функціоналу є можливість швидко визначити діагноз пацієнту та внаслідок цього передбачити подальші погіршення здоров'я та навіть смерть пацієнта.

Розглядається інформаційна система, яка здатна забезпечити швидке отримання даних пацієнтів відносно їх симптомів. Основною перевагою системи є те, що вона отримує дані про самопочуття пацієнта без участі медичного персоналу та аналізує отриманні дані для визначення ймовірного діагнозу. Система являє собою мобільний додаток у якому

реалізована основна частина взаємодії користувача з системою за методом відправки даних на сервер та подальшого аналізу. Додаткова частина системи безпосередньо складається з алгоритмів визначення ймовірного діагнозу.

Відповідно до вимог пропонується інформаційна система яка має очевидні переваги.

По-перше, інформаційна система має зручний та нескладний інтерфейс для користувачів, з початковими знаннями володінням комп'ютерів та різною віковою категорією. Зрозумілий інтерфейс надає змогу комфортніше використовувати систему, а саме передавати дані про самопочуття різними методами (Наприклад: самостійний, повний опис симптомів або вибір з запропонованих симптомів, який базується на попередніх відповідях користувача) та охопити якнайбільше потенційних користувачів. Це можливо реалізувати за допомогою сучасних принципів побудови мобільних додатків та розробки асистента який на початку використання додатку познайомить користувача з основним функціоналом системи або супроводження його на протязі всього часу.

По-друге, інформаційна система має ефективний алгоритму визначення ймовірного діагнозу. Використовуючи нейромережі, а саме навчаючи їх визначати діагноз на підставі баз даних, яка складається з великої кількості протоколів певних хвороб, які визначають вузькоспрямовані методи діагностики тієї чи іншої хвороби та характеризуються описаними, затвердженими симптомами. Для окремих хвороб система інформує пацієнта які додаткові медоти (Наприклад: система може запропонувати користувачу внести дані про загальний аналіз крові) потрібні для більш точного, ймовірного визначення діагнозу.

Висновком проведеного аналізу є інформаційної система, яка здатна швидко визначити діагноз пацієнта, за допомогою комбінованого використання інструментів інформаційних технологій та медичних протоколів. Все це надає змогу допомогти пацієнту передбачити погіршення здоров'я, яке може призвести до фатального наслідку.

Список використаних джерел:

1. Кузьмін А. В., Овчінніков В. В., Богданова Л. А., Шульман Є. І. Інформаційні технології в охороні здоров'я: перспективи розвитку і правове регулювання // Тихоокеанський медичний журнал. 2013. №3. С. 86–89.

Науковий керівник: Іванов Віталій Геннадійович, кандидат технічних наук, доцент, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

NARRATIVE OF PERSONALITY IN SOCIAL DISCOURSE

Larin Dmytro

PhD in Psychology, Associate Professor of Pedagogy and Psychology, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

The question of narrative always involves a high level of reflection. The interaction of the individual with society at different levels of the organization creates a problematic field of authenticity of messages, as a response to revolutionary demands. A set of interconnected real, and more often fictional events under the influence of our personal or collective impressions, we tell the stories of our own lives. Thus, a person tells about himself to society, striving to create interaction without including himself emotionally in the process itself.

The narrative is communicated by the narrator. There are explicit and implicit narrators. An explicit is a person who physically communicates a narrative, such as a reader or reporter. Such a narrator inevitably leaves an imprint of personal experience on the message. An implicit narrator does not exist literally, it is a reflection in the text of the author's position, which is communicated through the characters or the author's own appeal to readers, listeners or viewers. The narrative can be performed not by one narrator, but through a number of them: primary and secondary narrators

Sociologists Jaber F. Gubrium and James A. Holstein have contributed to the formation of a constructionist approach to narrative in sociology. From their book *The Self We Live By: Narrative Identity in a Postmodern World* (2000), to more recent texts such as *Analyzing Narrative Reality* (2009) and *Varieties of Narrative Analysis* (2012), they have developed an analytic framework for researching stories and storytelling that is centered on the interplay of institutional discourses (big stories) on the one hand, and everyday accounts (little stories) on the other. The goal is the sociological understanding of formal and lived texts of experience, featuring the production, practices, and communication of accounts.

Taking into account the historical context, the meaning of the narrative is revealed through the stories of peoples, images in which the individual plays a role without entering into real interaction.

At all stages of ontogenetic development, we lose our own archetypes by reflection and inclusion in the history of others, on the basis of which we create our own. Yes, this process is reflected in history "Story" refers to the actual chronology of events in a narrative; discourse refers to the manipulation of that story in the presentation of the narrative. These terms refer, then, to the basic

structure of all narrative form. Story refers, in most cases, only to what has to be reconstructed from a narrative; the chronological sequence of events as they actually occurred in the time-space (or diegetic) universe of the narrative being read. The closest a film narrative ever comes to pure story is in what is termed "real time." In literature, it's even harder to present material in real time.

One example occurs at the end of the *Odyssey* (Book XXIII, pages 467-68); Odysseus here presents the story of his adventures to Penelope in almost pure "story" form, that is, in the chronological order of occurrence. Stories are rarely recounted in this fashion, however. So, for example, when the *Odyssey* actually begins, we do not find ourselves at the chronological start of the story but in *medias res*, when Odysseus is about to be freed from the isle of Calypso (which actually occurs nearly at the end of the chronological story which Odysseus relates to Penelope on p. 467).

Discourse is a linguistic sign of a higher (social) order, compared to the text, and like any sign, has a material shell and an ideal meaning. Therefore, discourse cannot be studied in isolation from its environment.

In Latin, the word "discursus" meant "talking about something." In the sense of "communication" it is known in classical Latin, and in medieval Latin acquires an additional meaning - "reasoning". In the European Renaissance, in the late sixteenth century, "discursus" began to be used for oral or written discussion of something. At the same time, there are "discours" and "discourse" to denote the process of understanding, explaining, reflecting on something by the subject, mainly in the form of a formal speech or discussion.

First of all, it is a social reality, which is constructed by the action of individuals in the process of symbolic interaction with each other. An important function is also performed by language, which serves as a factor in coordinating the actions of participants in the discourse, which includes means of nonverbal communication.

Thus, having carried out a theoretical analysis of the concept of narrative and its significance in social communication, we can assert the following thesis - narrative has a therapeutic effect through the catharsis of the individual. By removing the psychological tension from ourselves, including others in our history, we touch the collective unconscious. Narrative provides a person's uniqueness and is a means of reproducing his experience. At the same time, in addition to interpreting the past, the narrative often describes a certain sketch of the future. Thus, through narrative a person comprehends and constructs his life.

References:

1. Abell, P. (2009) A Case for Cases, *Comparative Narratives in Sociological Explanation, Sociological Methods and Research*, 32, 1-33.

2. Bell, J.S. (2002). Narrative Inquiry: More Than Just Telling Stories. *TESOL Quarterly*, 36(2), 207–213.
3. Goosseff, Kyrill A. (2014). *Only narratives can reflect the experience of objectivity: effective persuasion* *Journal of Organizational Change Management*, Vol. 27 Iss: 5, pp. 703 – 709
4. Gubrium, Jaber F. & James A. Holstein. (2009). *Analyzing Narrative Reality*. Thousand Oaks, CA: Sage
5. Holstein, James A. & Jaber F. Gubrium. (2000). *The Self We Live By: Narrative Identity in a Postmodern World*. New York: Oxford University Press.
6. Holstein, James A. & Jaber F. Gubrium, eds. (2012). *Varieties of Narrative Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.

ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЦЬКОГО ПРОЦЕСУ У КОНТЕКСТІ ЯВИЩ ПОВ'ЯЗАНИХ З КЕРУВАННЯМ СТРЕСОМ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Калюжна Таїсія Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри нафтогазової інженерії та буріння, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Расцветаєв Валерій Олександрович

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри нафтогазової інженерії та буріння, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Тихоненко Валерія Валентинівна

старший викладач кафедри іноземних мов, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Стрес – психологічний стан людини, при якому відчувається сильна психічна та фізична активність. Подібний стан – реакція організму на зовнішні і внутрішні подразники, як негативні, так і позитивні. Зовнішніми подразниками можуть бути і перенапруження, і негативні емоції, і монотонна метушня, і велика радість. Стан стресу в малих дозах потрібно відчувати кожній людині, тому що це змушує шукати вихід з проблеми, думати, без стресу життя було б нудним. Завдяки стресу організм людини набуває нових корисних якостей, які необхідні для боротьби за існування. Наприклад, завдяки реакції на стрес виробляються антитіла в ході боротьби з інфекцією. Хоча, з іншого боку, якщо людина весь час живе під гнітом стресу, то знижується ефективність роботи

людини, організм слабшає, втрачає сили, здатність вирішувати проблеми [1, 2].

Розвиток суспільства призводить до появи нових людських потреб і ставить нові вимоги до формування молодого покоління громадян і, як наслідок, до необхідності інноваційних перетворень у системі вищої освіти. Парадигма сучасної вищої освіти перейшла від мети засвоєння знань, умінь та навичок до мети розвитку та успішної самореалізації особистості, удосконаленню здібностей здобувачів вищої освіти та формуванню у них позитивної самосвідомості [3]. Шлях досягнення цієї мети – забезпечити пізнавальну мотивацію здобувачів вищої освіти, розкрити їх здатність до співпраці у діяльності студентів з викладачем та однокурсниками, сформуванню світоглядну та громадянську позиції, основи моральної поведінки, що визначає відносини особистості з суспільством та з людьми, що оточують, виявити творчі здібності здобувачів вищої освіти, розвинути можливості самостійного вирішення проблем у різних видах та сферах діяльності. Зазвичай все це знаходить своє відображення в освітньо-професійних та освітньо-наукових програмах, які постійно вдосконалюються і які намагаються повною мірою врахувати необхідність розвитку у здобувачів вищої освіти здатності самостійно ставити потрібні завдання, проектувати шляхи їх реалізації, контролювати та оцінювати свої досягнення. У зв'язку з цим виникає потреба в удосконаленні системи заходів щодо підвищення гуманістичної спрямованості та відповідальності системи вищої освіти, і найголовніше – постійний розвиток компетенцій викладацького складу закладів вищої освіти. В умовах сьогодення викладачам закладів вищої освіти необхідно не тільки добре володіти методами навчання та виховання, але й уміти створювати сприятливу атмосферу під час занять, що сприяє плідному навчальному процесу та приносить задоволення при перебуванні у навчальному закладі.

Проте, все це виходить за рамки можливостей викладача, якщо самі принципи організації процесу освіти не відповідають освітньому стандарту. Постійні перетворення стандартів освітньої діяльності зокрема призводять до перевищення навчального навантаження на здобувачів вищої освіти та викладацького складу та виникнення конфліктних ситуацій між адміністрацією, викладачами, здобувачами вищої освіти та їх батьками тощо. Через це знижується задоволеність навчальною діяльністю самого освітнього закладу та з'являється стресова складова у навчальному процесі, яка істотно впливає на успішність здобувачів вищої освіти та якість виконання своєї роботи викладацького складу закладів вищої освіти [4].

Стрес проявляє себе у різноманітних ситуаціях. Він відіграє значну роль у виникненні порушень психічної діяльності; більш того, стрес може

спровокувати практично будь-яке захворювання. За інформацією Американського інституту стресу, від нього виникає від 75 – 90 % усіх захворювань [4]. Тому пошук шляхів управління стресами, задля збереження фізичного і психологічного здоров'я у суспільстві, стає однією з найважливіших напрямів психологічної роботи зокрема у закладах вищої освіти і робить особливо актуальними дослідження, пов'язані з вивчення причин виникнення стресу і його подолання.

Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є коректне визначення набору способів та навичок, необхідних для подолання стресу та розробка рекомендації щодо управління ним для усіх, без винятку, учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти. Існує декілька способів подолання стресової ситуації у здобувачів вищої освіти, на які треба звернути увагу, зокрема: відволікання від стресової ситуації (необхідно спрямувати думки таким чином, щоб людина могла подумати про щось інше, пов'язане з приємними відчуттями та переживаннями: відпочинок, приємна подія, особисті досягнення); зниження суб'єктивної значущості події, яка спричинило стрес (переглянути своє ставлення до того, що сталося); активна поведінка (не тримати в собі почуття та емоції, що викликали стрес, а виплеснути назовні накопичену енергію шляхом заняття якоюсь нестандартною справою); уміння розслаблятися та позитивне мислення.

Список використаних джерел:

1. Ознаки і причини стресу – American Medical Centers Київ. (2013). <https://kyiv.amcenters.com/uk/novini/oznaki-i-prichini-stresu>
2. Психологія: навч. посіб. / Ю.М. Пазиніч, Т.М. Калюжна. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 156 с.
3. Mary Elizabeth Dean. (2020). What Causes Stress? Exploring Sources Of Stress And Anxiety. Whitney White, MS. CMHC, NCC., LPC, 10. <https://www.betterhelp.com/advice/stress/what-causes-stress-exploring-sources-of-stress-and-anxiety>
4. Types of Stress Part 1: Different causes of stress and how they affect our health. (2020). <https://quieton.com/types-of-stress>

ЭТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ МОЛОДЁЖИ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Камалова Афэт Гулу гызы

*PhD по психологии, докторант Института философии и права НАН
Азербайджана, г.Баку.*

УДК: 159.9.01

Резюме

В статье исследованы этические особенности адаптации молодёжи к семейной жизни и сделан ряд интересных выводов. Установлено, что различные стереотипы и подходы, гендерные представления и пр., формирующиеся с детства под влиянием различных этнопсихологических и социокультурных факторов играют важную роль при регулировании внутрисемейных отношений и распределении ролей в семье. Отмечается, что взаимопроникновение разных культур под воздействием явления глобализации и на этой почве определенные трансформации в семейных обычаях и традициях, правилах в той или иной степени не проходят бесследно и для внутрисемейных отношений. Так, что недопустимо относиться к глобализации только в контексте модернизации, не учитывая её положительных и отрицательных сторон, не вникать в её стихийное проникновение в азербайджанские семьи, закрывать глаза на её разрушительные для семейных основ последствия.

Ключевые слова: *семейно-нравственные ценности – адаптация – внутрисемейные отношения – аттракция – конфликт.*

Семейный вопрос является наиважнейшим вопросом, над которым во все времена задумывались человечество и государства. В словаре-справочнике Т.Лоусона и Дж.Геррода дается следующая характеристика семьи: «В общепринятом значении семья – это все люди, с которыми мы имеем кровное родство или связаны с брачными узами» [7]. В.Ратников под «семьей» подразумевает «мини группу, имеющую чётко установленные интересы и цели». [6].

Семейная жизнь имеет большое значение на развитие личности в целом. Фундамент формирования ребёнка как будущего мужчины и женщины тоже закладывается в семье. Пример отца как мужчины и женщины как матери в равной степени необходимы в формировании мальчика и девочки. В этом смысле, значение имеет также характер отношения родителей к ребёнку. Необходимые знания о морально-нравственных ценностях ребёнок получает от отца. Наблюдающий за поведением отца и матери ребёнок учится супружеским обязанностям. Отец играет особую роль не только в воспитании мальчиков, но также и девочек. Так, первый мужчина, которого девочка узнает – это её отец.

Поэтому, гармоничные взаимоотношения между отцом и дочерью выступают гарантом самооценки и здорового (полового) воспитания девочки [1, 67].

В качестве одного из характерных особенностей эпохи, глобализация влияет на все семейные и общественные отношения. Уже невозможно удерживать от чего-то, направлять к чему-то не только семью, но и даже детей. То есть, самый лучший путь здесь – это еще задолго до семейной жизни ознакомить молодое поколение с проблемами и трудностями, с которыми они могут столкнуться области семейных отношений, подготовить к поиску путей и средств их решения и устранения.

Период адаптации к семейной жизни часто сопровождается с конфликтами. Так как, в этот период супруги сталкиваются с новыми семейными ситуациями, где их общие позиции еще не сформированы. И это фактически выявляет новые стороны взаимовлияния. Не всякий конфликт препятствует семейному счастью, и в ряде случаев он выступает как его необходимое условие. Когда конфликты не решаются, а хранятся внутри, они приобретают отрицательную, деструктивную роль в семейной жизни.

В части проводимых в нашей республике исследований (А.С.Байрамов и др.) причины нарушения гармонии во внутрисемейных отношениях в определенной степени увязываются с ошибками, допущенными в добрачный период. Видный азербайджанский психолог А.С.Байрамов отмечает, что молодые пары готовятся к браку не вполне недостаточно, а часто и вовсе не готовятся. Согласно выводу, к которому пришел автор, в семье, обычно, к семейной жизни, браку готовят девушек, а во многих семьях, парней практически не готовят к семейной жизни. В итоге молодожены не бывают в состоянии решать, устранять проблемы, трудности, с которыми они сталкиваются в семейной жизни. То есть, если родители по большей части мобилизуют свои силы в направлении образования своих чад, в их успехов в какой-либо сфере, то уделяют мало внимания к вопросам подготовки их к семейной жизни, или же это вопрос и вовсе отходит на задний план. А это, в конечном итоге, создает серьезные проблемы в деле правильного понимания и должного выполнения такой важной функции как регулирование внутрисемейных конфликтов.

Считаем целесообразным уделить внимание мыслям и идеям видного азербайджанского психолога проф. А.А.Ализаде о создании азербайджанской семьи, внутрисемейных отношениях, семейных конфликтах, психологическом климате семьи, об отношениях между свекровью и невестой, о возрастных критериях семьи и др., которые исходят из азербайджанской культуры, имеют большое значение в

контексте упрочения семьи и на основе этнопсихологических наблюдений представлены в работе под названием «Введение в азербайджанскую этнопсихологию». Автор, рассматривающий семейные и брачные вопросы в Азербайджане в этнопсихологической плоскости подчеркивает, что к созданию семьи в Азербайджане относятся серьёзно, принимают его как любовь всей жизни, и по этой причине делается вывод о необходимости использования специальных «методик исследования» семейной этнопсихологии. Исходя из исследования, проведенного в селе Лагич Исмаиллинского района с целью выяснить вопрос, связанный с возрастными критериями, автор добился интересных результатов, которые могут быть полезны для не только для интимной жизни семьи, но также для развития внутрисемейных отношений. Согласно выводу автора, когда мужчина женится на женщине, которая на несколько лет (5 ± 2) младше него, то за счёт разницы между их паспортным возрастом, их психологический возраст относительно равняется. [4, с.191]. А в таком случае, с одной стороны, «супруги хорошо понимают друг-друга, легко адаптируются друг к другу, наряду с эмоциональными факторами, важную роль в развитии их взаимоотношений начинают играть и интеллектуальные факторы. В прямом смысле слова, женщина считает мужчину главой семьи. А муж в свою очередь берет на себя трудности семьи, ведет себя дома как настоящий мужчина». [4, с.191]. С другой стороны, при таком раскладе, женщина всегда чувствует себя психологически молодой, и в самом деле, оказывается вне магии паспортного возраста, существенно продлевает и свою молодую жизнь, и мужа» [4, с.191]. Согласно выводу автора, когда возрастное различие бывает ниже нижнего предела (5 ± 2) и выше высшего предела возникают некоторые проблемы. Так, в первом случае, «с точки зрения, психологического возраста в их отношениях проявляется, хоть и малое, но всё таки несоответствие». Во втором же случае, в чувствах, обычаях, интересах и пр. супругов возникают острые различия. А это и в самом деле постепенно отдаляет их друг от друга, затрудняет их совместное проживание [4, с.191-192].

В связи с изучением внутрисемейных отношений, нам хотелось бы отметить возникновение ещё одного направления в азербайджанской психологической науке. В ряде статей Р.Р.Джавадовой, исследующей «межличностную аттракцию», уделяется внимание вопросам возникновения аттракции между молодыми парами, и развития и роста в дальнейшем возникших на этой почве отношений до уровня супружеских отношений. Исследование в этих статьях данных отношений в аспекте эмоциональных и рациональных оценок, которые стороны дают отношениям, заставляет задуматься над некоторыми моментами. Во-первых, как сделать, чтобы эмоциональные оценки, даваемые сторонами

отношениям в дальнейшем совпали с рациональными? Вопрос о том, как отдалиться здесь от стереотипа «у любви глаза слепы» также немаловажен. Во-вторых, как устранить трудности, напряженности, которые могут возникнуть в супружеских взаимоотношениях, когда эти оценки не совпадают и т.п.

Республиканские специалисты, исследующие проблемы разрушения молодых семей (А.С.Байрамов, А.А.Ализаде, А.Н.Аббасов, Л.Алиева, И.Р.Аллавердиева, Л.Сулейманова, А.А.Сейдулла, К.М.Ширалиева и др.) в числе этих причин наиболее важными считают следующие: 1) Личный инфантилизм; 2) Эгоизм; 3) Несоблюдение этики в супружеских отношениях; 4) Психологическая несовместимость; 5) Беспричинная и напрасная ревность; 6) Низкий уровень общей культуры. Следует учитывать, что причины части семейных конфликтов исходят из событий, предшествующих созданию семьи, то есть, полученного человеком воспитания, его представлений о семье, мотивов вступления в брак, а также ряда других причин.

Е.С.Калмыкова в статье под названием «Психологические проблемы супружеской жизни» выделяет следующие варианты конфликтов, связанных с лидерством в семье; 1) Один из супругов реализует свою власть в авторитарной форме, другая протестует не против его главенства, а форме его власти; 2) Оба супруга претендуют на лидерство; 3) Один из супругов стремится к доминированию, а другой настроен на построение равных отношений, ведет «борьбу за независимость»; 4) Лидер находится вне семьи (золовка, свекровь), тем не менее, главенство «вождя» принимает лишь один из супругов. Другой вызывающий интерес момент заключается в том, что нарушение семейных отношений по большей части происходит от недостаточного выполнения семейных функций. По нашему мнению, это связано с тем, что в добрачный период молодые люди не имеют чёткого представления о семье, его функциях, с трудностями, которые могут возникнуть в семейной жизни. Так, какая-либо трудность, которая может возникнуть во время семейной жизни (например, социальные проблемы создают напряженность в хрупких семейных отношениях, что в итоге приводит к случаю развода.

Известно, что важнейшим вопросом является также уделение должного внимания к положительным и отрицательным сторонам широко распространившегося в последнее время и охотно употребляющегося на каждом шагу понятия глобализации. Потому, что взаимопроникновение разных культур под воздействием данного явления результате этого вопроса и определенная трансформация семейных традиций и обычаев, правил на этой почве в той или иной степени не проходит бесследно и для внутрисемейных отношений. Во многих случаях, и в частности, под влиянием западной культуры, к существующим долгие годы и

испытанным обычаям и традициям, стереотипам и подходам, служащим укреплению семейных отношений делаются дополнения и корректировки, что конечно не всегда дает желаемый результат. Несомненно, что у каждого народа, нации есть присущие ему семейные обычаи, система семейных отношений, моральные, религиозные нормы и правила поведения, составляющие основу семьи. Данная исторически сформировавшаяся система отношений, утверждается в сознании народа не только в форме обычаев и традиций, подходов и стереотипов, но также проникает в сферу подсознания народа и закрепляется там. Так, что недопустимо относиться к глобализации только в контексте модернизации, не учитывая её положительных и отрицательных сторон, не вникать в её стихийное проникновение в азербайджанские семьи, закрывать глаза на её разрушительные для семейных основ последствия.

В завершении мы можем прийти к такому выводу, что развитие у молодёжи национально-моральных ценностей и новые подходы в этом контексте возможны и к этому надо стремиться. Чтобы развить у молодёжи национально-моральные ценности следует чётко определив сущность мотивов, обеспечивающих их поведение, учитывать динамичность психической деятельности, изменчивость социально-экономических условий, а также влияющие на поведение молодёжи современные научно-технические достижения. Наряду со всем этим, учитывая изменчивость современного мира, крайне важно изучать данный процесс в динамике, всесторонне оценить его практическую значимость.

Список использованной литературы:

1. А.С. Байрамов, А.А. Ализаде. «Психология». Баку 2006
2. А.А. Ализаде. «Царство Мехаббет». Баку 1995.
3. А.А. Ализаде, А. Аббасов. "Семья". Баку 1989.
4. А.А. Ализаде., А. Аббасов. «Этика и психология семейной жизни». Баку 1988.
5. Климантова Г.И. Государственная семейная политика современной России: Учебное пособие. - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2004. -192 с.
6. Куртышева М.А. Как сохранить психологическое здоровье семьи. СПб. 2005.
7. Парыгин Б.Д. Социальная психология. Проблемы методологии и теории. СПб.: Питер, 1999, 350 с.
8. Калинина Р.Р. Введение в психологию семейных отношений: Санкт-Петербург, Речь, 2008, - 351 с.

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Саратовська Олександра Євгеніївна

студентка 3 курсу за спеціальністю «Психологія», Національна академія внутрішніх справ

Агресивна, жорстока поведінка підлітків в Україні набула останнім часом масового характеру і вивела це в центр уваги педагогів, психологів, соціальних працівників, працівників правоохоронних органів. Разом з тим, як свідчить аналіз публікацій з проблеми дослідження, на сьогодні ступінь сформованості державної політики стосовно дитячої злочинності та проявів насильства в дитячому середовищі залишається на недостатньому рівні.

Нами було проведено дослідження юридико-психологічних детермінант психологічного насильства в підлітковому середовищі, за результатами якого можна зробити наступні висновки.

Психолого-юридичною характеристикою підліткового віку виступають такі ознаки: відмінності у спілкуванні між хлопчиками та дівчатками підліткового віку, бажання бути членом підліткової групи, готовність до самопізнання, інтимно-особистісний вид спілкування та досить високий рівень навіюваності, хитке бажання вчитися та інші ознаки. Слід зазначити, що саме в підлітковому віці зростає рівень агресії в наслідок зниженої самоповаги під час пережитих життєвих невдач.

Основними юридико-психологічними детермінантами психологічного насильства в підлітковому середовищі виступають: значне послаблення дії моральних норм; низька правова культура населення; «розвинутий» правовий нігілізм та система подвійних стандартів (в залежності від наявності грошових коштів); значна кількість колізійних правових норм; недостатній рівень правової взаємодії між службами охорони прав дітей, освітніми закладами, правоохоронцями, родиною, суспільством; негативний моральний та емоційний клімат у сім'ї, конфліктність та відчуженість батьків від дітей, агресивні стилі виховання дітей; негативне найближче соціальне оточення; об'єднання підлітків в агресивні групи з негативною психологічною атмосферою, де прояви агресивної поведінки стосовно не членів групи схвалюються їх представниками. Слід відмітити і негативний вплив на особу і засобів масової інформації, в яких насильство, вбивства та знущання над людиною займають значне місце.

Проведене емпіричне дослідження показало, що, на жаль, учні та персонал школи, навіть батьки, часто сприймають ситуації психологічного насильства як цілком «нормальні» і навіть неминучі. Зокрема, педагоги

схильні помічати переважно ті форми насильства, повз які вже неможливо пройти, заплющуючи очі на складні для ідентифікації явища або на те, де часто почуваються безсилями.

За результатами проведених психодіагностичних методик можна зробити висновки, що серед психологічних особливостей підлітків досліджуваної групи домінують тривожність, невпевненість в собі, сором'язливість, демонстративність, імпульсивність, агресивність, егоїзм, нетерплячість та ін. Відмічається наявність дискомфорту у власній родині (52 % респондентів), причини цьому діти називають різні: непорозуміння, незадоволеність спілкуванням, відсутність бажання витратити час на дитину, перенос власних недоліків та недосягнень на дитину, виконання домашньої брудної роботи, лайка, фізичні покарання та ін. Просліджується гендерна різниця у агресивних проявах: у хлопчиків перше місце за рівнем виявлення посідає фізична агресія, друге – вербальна, третє – негативізм, четверте – роздратованість, п'яте – непряма агресія. У дівчаток перше місце посідає вербальна агресія, друге – роздратування, третє – фізична агресія, четверте – негативізм, п'яте – непряма агресія. У дівчаток порівняно з хлопчиками меншою мірою виявляються фізична агресія і негативізм, а більшою – непряма агресія та роздратованість. В процесі дослідження форм ворожнечі було виявлено, що рівень підозрливості та образ у дівчаток значно вищий, ніж у їхніх однолітків-хлопчиків.

Звертає на себе увагу показаний респондентами низький рівень почуття провини. На нашу думку, він свідчить про наявність різноспрямованих тенденцій. З одного боку, можна спостерігати тенденцію до реагування агресивними діями на зовнішні подразники, якими виступає середовище, інші підлітки, батьки. У цьому випадку почуття провини саме по собі може стати потужним джерелом агресії щодо них. З іншого ж боку, прояви агресії щодо інших супроводжуються спрямуванням її частини на себе (покарання себе за внутрішню слабкість, за неможливість стриматися, невміння повністю контролювати себе, нездатність знайти спільної мови з оточенням тощо). У цьому разі почуття провини виконує певні позитивні функції (стримування, противаги тощо). Крім того, це може свідчити про певну імпульсивність опитуваних, а з іншого – про те, що вони докладають значних зусиль для самоконтролю. Не виключено, що демонстрація такого рівня почуття провини є бажанням створити позитивне враження про себе. Подібне припущення підтверджується і достатньо високою схильністю до різкості та грубості у разі появи найменших для того підстав.

Такі форми агресивної поведінки, як фізична та непряма агресія не мають великого вираження за результатами тестів, це можна пояснити

тим, що підлітки повинні в школі постійно дотримуватись установлених норм поведінки, що в свою чергу змушує їх стримуватись.

Той факт, що самі підлітки відзначають досить високий рівень прояву психологічного насильства, яке здійснюється групою дітей, свідчить про те, що їх об'єднання у групи і функціонування самих груп відбувається без належного контролю з боку дорослих, що сприяє становленню девіантних форм поведінки в соціумі.

У досліджуваних класах учнів виявлені напруження в міжособистісному спілкуванні дітей, відсутність емоційних взаємин у колективі та його несформованість, підвищений рівень вербальної агресивності. Домінуючими формами прояву психологічного насильства в цих колективах є: приниження; образи; використання прізвиськ; навішування ярликів; кривдження; сварки; бойкот.

Основними методами соціально-профілактичної роботи з підлітками можна назвати такі, на наш погляд: соціально-психологічні, спрямовані на внутрішній світ підлітка, які передбачають певну корекцію його системи цінностей і орієнтацій; соціально-педагогічні, які дають можливість підвищити освітній і інтелектуальний рівень підлітка, сформувати адекватну оточуючим його умовам систему ціннісних орієнтацій і уявлень; соціально-правові, що включають в себе заходи, спрямовані на формування правосвідомості підлітків; соціально-економічні, які спрямовані на вирішення проблем матеріального благополуччя особи і сім'ї; соціально-групові, що дозволяють соціальним працівникам й іншим спеціалістам вести роботу з соціальним оточенням підлітків.

Окрім цього, під час реалізації превентивних заходів доцільно керуватися наступними принципами: превентивність, гуманізм, довірча взаємодія, суб'єктивність взаємодії, послідовність у взаєминах, заохочення позитивних змін, розумний компроміс, гнучкість, індивідуальний підхід, системність.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Спіцина Ангеліна Євгенівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економіки, Київський національний транспортний університет

У сучасних умовах розвитку суспільства надзвичайно важливою є проблема формування фахової компетентності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Її актуальність зумовлена тим, що професійна підготовка має сформувати ціннісні орієнтири випускника; навчити його

бути гнучким, швидко адаптуватися в мінливих соціальних і виробничих умовах; закріпити практичні вміння, які дозволять виконувати значущі для життєдіяльності людини і суспільства функції; виховати бажання постійно самовдосконалюватися.

Економічна освіта в Україні набуває розвитку. Водночас зростають і вимоги до неї. Аналіз світового досвіду засвідчує, що дуже важливий недолік традиційного навчання основам економічних знань у середній школі полягає в тому, що воно не розкриває процесу взаємодії людей, їхніх інтересів і потреб. Реаліям сучасної української економічної дійсності відповідає поки що вкрай низька економічна культура суспільства. Це простежується в тому, що навіть у нескладних економічних ситуаціях люди не знають, як правильно поводити себе. Для поліпшення ситуації виникає потреба у формуванні економічної свідомості та економічного мислення майбутніх фахівців ще в період навчання у закладах вищої освіти. Ігрові методи навчання моделюють відрізок відповідних умінь і особистих якостей через рольове спілкування та ігрову взаємодію.

Використання ігрових технологій навчання у фаховій підготовці майбутніх економістів у ЗВО є одним із сучасних методів активізації навчальної роботи студентів, підвищення ступеня засвоєння матеріалу, інтенсифікації всього навчального процесу. Ігрова пізнавальна діяльність дозволяє відчувати досліджуваній економічній механізм чи явище, що сприяє його більш глибокому розумінню, а там, де це необхідно, і практичному засвоєнню предмета, що підлягає вивченню. На заняттях із використання ігрових технологій відбувається закріплення і систематизація економічних знань, удосконалення умінь через їх застосування, створюються умови для активного обміну досвідом між учасниками ігрових дій та глядачами.

Використання ігрових технологій навчання у фаховій підготовці майбутніх економістів у ЗВО на заняттях економічного спрямування, імітуючи конкретну реальність, дають можливість виробити в студентів вміння осмислювати результати прийняття рішень залежно від обраних ролей з огляду на результат попередніх дій. У процесі гри виявляється фахова зрілість, соціально-економічна активність тих, хто навчається, що безсумнівно сприяє удосконаленню самих учасників гри та глядачів як особистостей [7].

Застосування різних видів ігрового ситуаційного навчання під час набуття студентами економічних знань обумовлено особливостями опанування неоднозначними, а нерідко протирічливими процесами становлення і розвитку ринкових механізмів в економіці України з позицій різних економічних суб'єктів, а також необхідністю формування економічного мислення та економічної культури студентів як майбутніх

учасників економічної діяльності.

Ігрові методи навчання та їх використання у навчальному процесі входять до кола наукових інтересів таких вчених, як О. Аксьонова, Е. Берн, Л. Вербицький, В. Выборнов, В. Глушков, Д. Ельконін, С. Ільїн, О. Козлова, М. Крюков, А. Лифшиць, О. Павленко, І. Підласий, Л. Піроженко, А. Поліщук, О. Пошетун, В. Пугачов, А. Смолкін, І. Сироежин, М. Разу, О. Юхимович та ін.

Проблема конкретизації засобів інтерактивних технологій і методики їх використання для професійної підготовки фахівців різних профілів була предметом дослідження багатьох науковців, що актуалізує обґрунтування сутності цього поняття.

Інтерактивні технології є інструментом освоєння нового досвіду, а навчання на основі їх застосування визначається як інновація у світовій педагогіці. Водночас, інтерактивні технології характеризується як технології співпраці, складова процесу трансформації освіти, що спрямовується на формування гуманістичних цінностей особистості, є засобом активізації самовиховання і самоосвіти здобувачів ЗВО, навчанням у дії, що спрямовує на формування життєвих навичок.

Суть *технологій інтерактивного навчання*, як зазначає О. Пошетун, полягає у формуванні творчого, продуктивного мислення, поведінки, спілкування, пізнавального інтересу з метою розширення власного професійного досвіду; ефективного засвоєння навчального матеріалу; самостійного пошуку шляхів вирішення поставлених освітніх і виробничих завдань; встановлення взаємодії між учасниками освітнього процесу[5]. Сам термін «інтерактив», на думку О. Завальнюк, (inter – взаємний, act – діяти) означає здатність взаємодіяти або перебувати у режимі діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером), або ким-небудь (людиною). Інтерактивне навчання потрібно розглядати як діалогове навчання, що включає в себе обмін інформацією, заснованої на взаєморозумінні й активній взаємодії усіх учасників групи. Д. Паньков визначає *інтерактивні технології* як сукупність форм, засобів і методів, які сприяють ефективності освітнього процесу, мотивації до навчання, саморозвитку, дозволяють відтворювати фахові ситуації, взаємини, «занурювати» здобувачів під час навчання в активне контрольоване середовище, де вони проявляють свою сутність, самостійність і можуть взаємодіяти з іншими [2].

Економічною грою можна назвати активну навчальну діяльність, яка дає можливість програти будь-яку конкретну економічну ситуацію в певних ролях, здійснити своєрідну репетицію економічних дій (вчинків) людини, краще зрозуміти економічне мислення, економічну культуру та мотивацію окремих учасників економічного процесу, стати на місце інших суб'єктів економічних відносин або представників ділових кіл,

зрозуміти, що ними керує в той чи інший момент реальної економічної події.

Підготовка до проведення економічної гри включає ряд заходів, які забезпечать умови її ефективності. До них відносяться:

- забезпечення відповідності обраної ігрової технології навчальним цілям та рівню підготовки учасників;
- перевірка придатності аудиторії до заняття;
- використання адекватних характеру гри засобів фіксації її процесу, правил поведінки гравців. Це можуть бути записи керівника та інших учасників гри, відео- або аудіозаписи тощо;
- визначення способів аналізу ігрового процесу. До них відносяться: періодичні замітки та зауваження викладача; детальна проробка важливих епізодів і ролей;
- забезпечення змістовної насиченості та цільової спрямованості ігрового навчального заходу. Епізоди гри повинні працювати на реалізацію спільної мети. Забезпечуючи спонтанність, реальність поведінки учасників, процедура гри разом з тим не повина бути дуже затягнутою або уходити далеко від поставленої мети;
- оптимізація вимог до учасників - від них не слід вимагати дуже багато або дуже мало;
- структурування гри в часі, забезпечення приблизного збереження її часового регламенту на початку, упродовж пауз, на заключному етапі і протягом всього процесу гри;
- визначення форм оціночних комунікацій із гравцями. Це може бути констатація правильних або неправильних дій, питання, пропозиції альтернативних варіантів поведінки, обмін думками між гравцями і наглядчачами тощо;
- використання оптимальних технічних засобів навчання, особливо при аналізі поведінки гравців та підведення підсумків [3].

Ефективність проведення економічної гри та принципи її побудови залежать від тієї теорії навчання, на якій (свідомо чи ні) базуються її організатори. Економічна гра є формою навчання, в якій реалізуються частково-пошуковий і навіть дослідницький методи економічного, зокрема навчальних закладів вищої освіти, навчання (ряд авторів розглядають гру як форму і метод навчання й виховання).

Широкі можливості ігор як практичних моделей взаємодії людей дозволили включити ігрові технології навчання в освітній процес. Ігрові технології навчання знімають протиріччя між абстрактним характером навчального предмету і реальним характером економічної діяльності. Вони містять елементи соціальної взаємодії між тими, хто навчається, насичений зворотній зв'язок між педагогом й студентом. Досвід, що отримується під час навчальної гри, може виявитись навіть більш

продуктивним порівняно з досвідом, одержаним у житті та майбутній професійній діяльності. Ігрові ситуації допомагають створювати нові варіанти розв'язання конкретних проблем та можуть використовуватись навіть як експеримент з метою перевірки гіпотези.

При використанні ігрових технологій навчання у освітньому процесі слід враховувати їх багатофункціональність.

Мотивуюча функція технології ігрового навчання слугує джерелом дій гравців. Мотивуюча функція ігрових технологій навчання зумовлює позитивне відношення тих, хто навчається, до гри та ігрового навчання в цілому - як важливого фактора їх пізнавальної та інтелектуальної діяльності.

Особистісно-формуюча функція технології ігрового навчання виражається у формуванні значущих якостей особистості здобувача як майбутнього суб'єкта економічних відносин незалежно від обраного фаху, активної економічної позиції і творчого стиля економічних дій. В ході заняття з використанням ігрових технологій навчання здобувачі освіти отримують можливість виразити власну точку зору, розкрити свою позицію стосовно економічних явищ і процесів, виявити економічне мислення, культуру мовлення.

Соціально-мотивуюча функція технології ігрового навчання - це обов'язково: розвиток інтелекту; розвиток емоційної сфери; розвиток стійкості до стресів; розвиток впевненості у собі; розвиток позитивного відношення до світу та сприйняття інших; розвиток самостійності; розвиток самоактуалізації і самовдосконалення.

У процесі ігрової взаємодії здобувачі освіти повинні стати активними суб'єктами свого саморозвитку, професійного становлення і самовиховання.

Компенсаторна функція технології ігрового навчання передбачає накопичення економічного досвіду студентів шляхом моделювання ігрових ситуацій, максимально наближених до реальних економічних умов. Ролі повинні носити проблемний характер, а їх розподіл повинен проводитися з урахуванням індивідуальних можливостей і нахилів студентів, їх соціального статусу.

Дидактична функція технології ігрового навчання полягає в тому, щоб через ігрові дії навчити здобувачів освіти певній моделі економічної поведінки і спілкування. Дидактична функція ігрових методів навчання передбачає створення необхідних умов для раціональної організації репродукції економічних знань і творчості з тим, щоб досягти кінцевого результату - вдосконалення економічної підготовки здобувача освіти та визначення можливості набуття ним у майбутньому економічного фаху.

Пізнавальна функція технології ігрового навчання передбачає переведення теоретичних знань в інструмент практичної діяльності.

Знання використовуються у процесі інтелектуальної роботи з віднайдення шляхів і засобів виходу з ігрової ситуації. Головне призначення пізнавальної функції полягає в тому, щоб підготувати здобувачів освіти до *самостійного засвоєння знань, розвитку інтелекту, пошуку істини*.

У процесі проведення ігор реалізуються такі психолого-дидактичні закономірності, а саме : принцип негайного застосування знань; зведення абстрактних знань і понять на рівень чуттєвого перетворення матеріалу; наближення до практичного розуміння економічних категорій і закономірностей; менша втомлюваність учасників гри [1, с. 130].

Технологія ігрового навчання передбачає: створення творчої ігрової атмосфери з конкретними завданнями; визначення цілей і мотивації для здобувачів; описання ходу гри, оцінки діяльності та аналізу знань, вмінь, можливостей та дій гравців.

Отже, узагальнюючи ігрові функції, можна зробити висновок, що раціональне поєднання функцій під час впровадження ігрової технології навчання сприяє досягненню очікуваних навчальних результатів, плануванню майбутньої економічної діяльності здобувачів освіти, відпрацюванню навичок самостійного прийняття рішень і адекватній оцінці ефективності здійснених гравцями дій та їх коригування.

Використовуючи інтерактивні технології у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів, передбачалось, що участь здобувача освіти в окремих інтеракціях професійного спрямування сприятиме розвитку самосвідомості, самоорганізації, самовдосконаленню, саморозвитку, самоосвіті і самовихованню фахівця. Адже завдяки пізнавальній активності майбутніх економістів відбуватиметься конструювання адекватного образу успішного професійного майбутнього з виявленням та актуалізацією власних професійних ресурсів, їх корегуванням у напрямі формування професійної компетентності.

Одним із критеріїв якості освітніх послуг стає швидкість оновлення життєво важливих компетентностей майбутніх бакалаврів готельно-ресторанної справи, що обумовлює актуальність впровадження *інтерактивних Smart-технологій*, пов'язаних зі створенням, збереженням, передачею, обробкою й управлінням інформацією. Використання Smart-технологій вимагає певної трансформації інформаційної інфраструктури: забезпечення доступу до мережі Інтернет, наявності необхідного програмного забезпечення, власної платформи для здійснення комунікації, технічних можливостей, необхідних для гнучкої й адаптивної взаємодії соціальної, економічної, технологічної складових інноваційного середовища.

До основних принципів реалізації Smart-технологій віднесено такі положення: використання актуальних пропозицій роботодавців щодо впровадження на конкретному підприємстві новітніх технологій, засобів,

пристосувань, матеріалів для розв'язання навчальних завдань; формування у майбутніх фахівців самостійного, творчого, креативного типу мислення; реалізація професійної підготовки у розподіленому інформаційному освітньо-виробничому середовищі; урізноманітнення видів пізнавальної діяльності; онлайн взаємодія студентів зі спеціалістами профільних підприємств; забезпечення гнучкості, доступності, мобільності та безперервності освітнього процесу; урахування індивідуальних особливостей майбутніх економістів відповідно до їх можливостей здоров'я, матеріальних і соціальних умов шляхом конкретизації змісту, методів і засобів навчання.

Список використаних джерел:

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економіки: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2006. 280с.
2. Організація навчального процесу в сучасній школі: Навчально-методичний посібник для педагогів, керівників навчальних закладів, слухачів ІПО. Під ред. М.В. Гадецький, Т.М. Хлебнікова (Серія « управління школою»). Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2013. 136с.
3. Паньков Д. В. Інтерактивні технології навчання. Організаційно-методичні аспекти : метод. посіб . Донецьк: ДПО ІПП, 2006. 101 с.
4. Петрук В. А., Хом'юк І. В. , Хом'юк В. В. Інтерактивні технології навчання вищої математики студентів технічних ВНЗ : навч.-метод. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2012. 93 с.
5. Пометун О. І. Інтерактивні методи навчання. *Енциклопедія освіти / АПН України* ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 357.
6. Тренінгові технології навчання у практичній підготовці студентів (ділові та рольові ігри) / За ред. Г. М. Азаренкової. Львів: Новий світ-2000, 2010. 200 с.
7. Спіцина А. Є. Інтерактивні технології у системі фахової підготовки майбутніх економістів / А. Є. Спіцина // *Aplikovane vědecke novinky – 2015: materiály XI Mezinárodní vědecko-praktická konference (Praha, 27 července – 5 srpna 2015 r.)*. – Díl 3. – Praha: Publishing House «Education and Science», 2015. – С. 43-46.
8. Федоренко В. Л. Авторські ігрові проекти: навч.-метод. посіб. для вчителів і студ. Київ: СПД Богданова А. М., 2007. 224 с.

EMOTIONAL REGULATION OF BEHAVIOUR. THEORETICAL PERSPECTIVE

Трофименко Анна Валеріївна

магістрантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Theoretical background of research of ER are multiple and those processes have been under scrutinized analyses for a very long time now. Emotion regulation was defined as the set of processes whereby people seek to redirect the spontaneous flow of their emotions. In a broad sense, emotion regulation refers to the set of processes whereby people manage all of their emotionally charged states, including specific emotions, affect, mood, and stress. Emotion regulation determines how easily people can leave a given emotional state. It can thus be distinguished from emotional sensitivity, which determines how easily people can enter an emotional state. Emotional regulation acts as a modifier; it helps us filter the most important pieces of information and motivates us to attend to it in a way that wouldn't evoke stress or fear [9;5;4].

Emotions have multiple components, consisting of a more or less coherent cluster of positive or negative behavioural and physiological responses that are accompanied by specific thoughts and feelings [5]. Because emotion regulation operates on people's emotions, it follows that the effects of emotion regulation can be observed across all modalities of emotional responding, including behaviour, physiology, thoughts, and feelings [9]. Emotional regulation is the ability to respond to what is happening with a range of emotions that is socially acceptable and flexible enough; it is also the ability to postpone spontaneous reactions as needed. It can also be defined as the operation of external and internal processes responsible for observing, evaluating and changing emotional reactions. Despite the fact that the term itself and its description may seem complicated, everything is really simple: in a broad sense, emotional regulation is the ability to master oneself when it is needed.

Modern emotion theories emphasize the adaptive value of emotions. Emotions often must be and should be regulated. The study of emotion regulation has its origins in the psychoanalytic and stress and coping traditions [9,10]. Recently, increased interest in emotion regulation has led to crucial boundary ambiguities that now threaten progress in this domain. It is argued that distinctions need to be made between regulation of emotion and regulation by emotion; emotion regulation in self and emotion regulation in others; and conscious and non-conscious emotion regulation [5].

According to scientific definitions emotional regulation is a kind of process that involves a whole range of things among which are initiating, inhibiting and emotionally related behaviour as well as the capacity to modulate

a person's state. Functionally, emotion regulation can also be described as a process "to focus one's attention to a task and the ability to suppress inappropriate behaviour under instruction". Emotion regulation is a highly significant function in human life [7].

Firstly when we talk about ER, we have to understand clearly, that at the same time we are keeping in mind the crucial value and recognition of the basic regulatory role of emotions in those interactions of a complex matter of people and what is around them aka human environment.

When we are able to respond to what is around us, what is happening to us and all those ranges of emotions we may feel overloaded with - that's when we are talking about an emotional regulation as a coping mechanism which may or may not be flexible but definitely has to be socially acceptable.

James Gross's model of emotion regulation emphasizes that people can act to control their emotions at different points in time - including before they feel an emotion ("antecedent-focused emotion regulation") and after they have already begun to react emotionally ("response-focused emotion regulation") [2].

In everyday life, people are continually exposed to potentially emotion arousing stimuli, ranging from internal sensations like an upset stomach to external events such as juicy gossip about a colleague or music played in supermarkets. We know that these kinds of situations do not happen on a regular basis but still people engage in different forms of emotional regulation almost on a daily basis [9].

Jeremy Burman, Christopher D. Green and Stuart Shanker present the concept of ER by describing the closeness in meaning of ER and self-regulation. To give the definitions scientists examined different systems of controlled specifically used vocabulary and associated terms and came up with the following conceptual clusters: self-control, self-management, self-observation, learning, social behaviour, and the personality constructs related to self-monitoring. It is fascinating how similar ideas are interacted and intercorrelated [7].

Rachel Eddins, states that emotion regulation involves moderating the experience of emotions which can include the ability to alter the intensity or duration of an emotion rather than changing it completely [3]. Facing hundreds of emotion-provoking stimuli it's "natural for the mind to get hooked into some negative contemplation or unmindfully ignore emotions after getting bombarded with so many stimuli every day" and most of them require some action or response from our end [3].

From the fact that these kinds of stimuli only occasionally trigger a whole range of emotions, one could infer that people engage in some form of emotion regulation almost all of the time. But ER has also been used in manifesting the shift of the attention off traumatic and threatening experiences.

The emotional sphere is one of the most basic systems for regulating behaviour, since it makes it possible to understand the relationship among people and to be able to construct the interaction with the environment. ER is the process of emotional control which is based on different levels of activities. The capacity to react emotionally, to reserve or on the contrary to demonstrate the emotions is something people's social life depends on. In overcoming the longevity of emotions of a person with the outside world, to build interaction within and outside the environment. Major part of the process of containing and keeping the needed level of activity demands general regulation of emotional interaction. Social character of a human's life needs an ability to react emotionally to the feelings of other people and demonstrate or reserve emotions according to the situation and circumstances, maybe even to overcome one's emotions in order to keep the balance. All these peculiarities of people's capacity to interact constitute the part of a human psycho which is called emotional regulation.

Emotion regulation consists of people's active attempts to manage their emotional states. In its broadest sense, emotion regulation subsumes the regulation of all states that are emotionally charged, including moods, stress, and positive or negative affect. Emotion regulation determines the offset of an emotional response, and can thus be distinguished from emotional sensitivity, which determines the onset of an emotional response. Emotional sensitivity and emotion regulation follow different developmental paths and are functionally distinct throughout the lifespan the prototype of emotion regulation is a deliberate, effortful process that seeks to override people's spontaneous emotional responses [9].

The problem of ER is a part of many others, general psychological issues and tasks and has an inevitable connection with them. The theory of ER and methods of working depend first of all on what methodological grounds we stand on, on what direction the work with problems with emotions, personal disorders and correlation between intellectual and emotional abilities is built on. First of all we must keep in mind that the ER takes its beginning and roots in the complexity of forms of interconnection of a person with what they are surrounded by. 'Emotional regulation refers to the process by which individuals influence which emotions they have, when they have them, and how they experience and express their feelings. Emotional regulation can be automatic or controlled, conscious or unconscious, and may have effects at one or more points in the emotion producing process.'" [3]

Studies on emotional regulation indicate that there is a significant positive correlation between emotion regulation and depression management. And the more we study and research how to deal with our emotions the healthier we become

References:

1. Gross, J. J. Emotion regulation: Past, present, future. *Cognition and Emotion*.
2. Gross, J. J. Emotion regulation in adulthood: Timing is everything. *Current Directions in Psychological Science*
3. <https://eddinscounseling.com/emotion-regulation-coping-skills/>
4. <https://epdf.pub/cognition-amp-emotion-reviews-of-current-research-and-theories.ht>
5. Koole, S. L., & Coenen, L. H. M. Implicit self and affect regulation: Effects of action orientation and subliminal self-priming in an affective priming task. *Self and Identity*, 6, 118-136.
6. <https://www.psychologytoday.com/us/basics/emotion-regulation>
7. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26234744/>
8. <https://research.vu.nl/en/publications/the-psychology-of-emotion-regulation-an-integrative-review>
9. [https://research.vu.nl/ws/files/2599118/Koole%20Cognition%20and%20Emotion%2023\(1\)%202009%20u.pdf](https://research.vu.nl/ws/files/2599118/Koole%20Cognition%20and%20Emotion%2023(1)%202009%20u.pdf)
10. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/026999399379186?src=recsys>

Підписано до друку 30.12.2021
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 70 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

**МІЖНАРОДНІ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
З ЕКОНОМІКИ, ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ**

www.economy-confer.com.ua

СВІТ НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ
Випуск 6

*Збірник тез доповідей міжнародної
науково-практичної інтернет-конференції
з економіки, інформаційних систем і технологій,
психології та педагогіки*

22 грудня 2021 р.

